

SLOVO, sv. 61 (2011), 123–167, Zagreb 2011. UDK 091.2(497.5 Varaždin)“13/14“:003.349.1
264-12(497.5)“13/14“:003.349.1

VARAŽDINSKI LIST HRVATSKOGLAGOLJSKOGA MISALA (FgVar₂)

Anica VLAŠIĆ-ANIĆ, Zagreb

*Akademkinji Ivanki Petrović
o sedamdesetoj obljetnici života*

U radu se opisuje *Varaždinski list hrvatskoglagoljskoga misala* (FgVar₂), pergamentni fragment otkriven 1986. g. u knjižnici varaždinskoga kapucinskoga samostana. Skinut je s korica knjige pod signaturom IX c. 6. kojoj je služio kao ovitak. Ova zbirka *Nedjeljnih propovijedi za dušobrižnika kroz cijelu godinu – Dominicale concionum pastoralium. Das ist: Soñtag Predigen Für Die Seelforger auf das ganze Jahr* (Salzburg 1705.) – djelo je glasovita kapucinskoga propovjednika u ciriškoj provinciji Heriberta od Salurna (redovničko ime Ch. A. Mayra), OFM Cap. (1637.–1700.).

Fragment varaždinski drugi (FgVar₂) vrlo je dobro očuvan list hrvatskoglagoljskoga misala na finoj pergameni folio-formata 35 x 25 cm, ispisan dvostupačno, sa po 28 redaka u svakom stupcu visine 25 cm, širine 7,5–8 cm. Sadrži hrvatski crkvenoslavenski prijevod odlomka rimskoga misala iz temporalala (*Proprium de tempore*) s liturgijskim tekstovima na Tijelovo: tijelovsku sekvenciju (posljednicu) *Lauda, Sion, Salvatorem* (*Šekvenciê Hvali Sione Spasitela*) od 15. do 77. stiha, od posljednjega u 5. strofi do završnoga u 75. – koju ne sadrži čak 5 misala iz južne skupine; zatim Ivanovo evanđelje (Iv 6,55–59) i ostale misne dijelove. Latinska je nomenklatura njihovih misnih obrazaca slavenska ili slavizirana kao i u *Mrvojevu misalu* (PANTELIC 1973): Vjervanje (*Credo*) *Veruñ*, darovna pjesma (*Offertorium*) *Pês(nb)* (Iv 6,57), darovna molitva (*Secreta*) *N(a)d(b) pr(i)n(o)s[i]*, predslovlje (*Praefatio*) *Prop(a)-ciê* i pričesna pjesma (*Communio*) *Pês(nb)* (1 Cor 11,26).

Rezultati sadržajne, paleografske i filološke analize argumenti su za dataciju FgVar₂ na kraj 14. ili na početak 15. stoljeća, kao i zaključak o uvrstivosti kodeksa kojemu je pripadao u sjevernu skupinu hrvatskoglagoljskih misala. Autorica iznosi i pretpostavku o mogućnosti identifikacije njegova pisara – preciznijom analitičkom usporedbom s Bartolovim istarskim kodeksima (PANTELIC 1964) te novootkrivenim *Poljakovim fragmentom hrvatskoglagoljskoga misala* (SUDEC 2009) – koju bi trebalo tek potvrditi.

Ključne riječi: Varaždin; kapucinski samostan; fragment pergamene FgVar₂; hrvatskoglagoljski misal; tijelovska sekvencija; *Lauda, Sion, Salvatorem*; *Hvali Sione Spasitela*; Heribert von Salurn; *Dominicale concionum pastoralium*; Melchior Haan

1. UVOD

U varaždinskoj kapucinskoj knjižnici, u proljeće 1986. g. otkrivena su dva fragmenta dvaju različitih hrvatskoglagoljskih rukopisnih misala na pergameni: dvolist *Fragment varaždinski prvi* (*FgVar₁*) i list *Fragment varaždinski drugi* (*FgVar₂* – Sl. 1 i 2). Njihovim otkrićem započela je prva u nizu *Varaždinskih uvertira u »kapucinski 'glagoljički Bolero'«*¹ koja naš istraživački interes usmjerava prema znanstvenomu »profiliranju« i kontinuiranom istraživanju – sve impresivnijega – »tematskoga kompleksa *glagoljica u knjižnicama kapucinskih samostana*« (VLAŠIĆ-ANIĆ 2004: 341). To je istraživanje rezultiralo nizom otkrića pergamentnih fragmenata srednjovjekovnih kodeksa 13.–15. st.: ponajprije glagoljskih,² od kojih je *Fragment Mudrih izreka* (*FgCap VlaPr*) s početka 2. pol. 13. st. »najstariji dosad pronađeni primjerak hrvatskoglagoljskoga prijevoda te biblijske knjige, a ujedno i najstariji glagoljski rukopis pronađen u Rijeci« (MIHALJEVIĆ; VLAŠIĆ-ANIĆ 2010: 118) – ali i latinskih, grčkih i hebrejskih.³

Varaždinski fragmenti hrvatskoglagoljskih misala *FgVar₁* i *FgVar₂* otkriveni su zahvaljujući u prvom redu tomu što je od 1984. g., prvi put u 300-godišnjoj povijesti varaždinskih kapucina⁴ – u novoadaptiranu suterenu samostanske zgrade i laicima omogućen pristup jednomu od triju odjela samostanske knjižnice (ŠAGI 1996). Naš prvi susret s ovim dojmljivim knjižnim fondom u proljeće 1986. g. u znaku je odgovora njegova istraživača fra Bone Z. Šagija na naše iznenadno pitanje: »Ima li ovdje i glagoljice?« Bile su to dvije knjige koje je donio s odjela, laicima nedostupna, pod sign. *IX c. 5* i *IX c. 6* – s dragocjenim pergamentnim ovitcima, ispisanima uglavtom glagoljicom dvaju različitih pisarskih rukopisa. Ujesen 1986. g., prema našem dogovoru, osobno ih je dostavio u Staroslavenski zavod. Anica Nazor inicirala je postupak odvajanja pergamena od knjižnih korica u Središnjem laboratoriju za restauraciju i konzervaciju Hrvatskoga državnoga arhiva

¹ O *Varaždinskim uvertirama* u »bolerovski crescendo« naših otkrića glagoljice u kapucinskim knjižnicama u Varaždinu, Karlobagu, Škofjoj Loki i Rijeci usp. u: VLAŠIĆ-ANIĆ 2006, 2009, 2010.

² Usp. VLAŠIĆ-ANIĆ 2010.a, 2010.b.

³ Od kojih su riječki *Hebrejsko-aramejski fragmenti Knjige izlaska* (*FgCap VlaTep*) iz 13./14. st. koji »pripadaju aškenaskoj prepisivačkoj tradiciji« – »dio većeg kodeksa koji je mogao sadržavati ili *Knjigu Izlaska* ili *cijelu Toru*« (VLAŠIĆ-ANIĆ; TEPERT 2010).

⁴ Usp. KEMIVES 2001, ŠAGI 2001, ŠARČEVIĆ 2001, TENŠEK 2001.

u Zagrebu. Stručni tim pod vodstvom Tatjane Ribkin obavio je sve nužne restauratorsko-konzervatorske radove na pergameni i knjigama te preuvez obiju knjiga u tamnosmeđu kožu. Originali glagoljskih fragmenata misala prvi su put pokazani javnosti 29. listopada 1999. g. na izložbi priređenoj u varaždinskom kapucinskom samostanu u sklopu znanstvenoga skupa 300. godina od dolaska kapucina u Varaždin – 1699.-1999.⁵ Na izložbi *Od bitija kapucinskoga fragmenti: povodom 400. obljetnice kapucina u Rijeci i Hrvatskoj* (Rijeka, 15. 10. – 25. 12. 2010.)⁶ bili su izloženi zajedno s knjigama s čijih su korica skinuti.⁷ Vizualno-likovna atraktivnost osebujne ljepote *FgVar₂* tom je prilikom napose istaknuta – odabirom upravo njegove *recto*-stranice za grafički dizajn izložbenih panoa, deplijanta, plakata i zastave na ulazu u Pomorski i povijesni muzej Hrvatskoga primorja u Rijeci.

Varaždinski list hrvatskoglagoljskoga misala FgVar₂ skinut je s korica veoma dobro očuvane knjige pod signaturom IX c. 6. To je zbirka *Nedjeljnih propovijedi za dušobrižnika kroz cijelu godinu – Dominicale concionum pastoralium. Das ift: Soñtag Predigen Für Die Seelforger auf das ganze Jahr*⁸ glasovita kapucinskoga propovjednika u ciriškoj provinciji 17. st., Heriberta od Salurna OFM Cap. (redovničko ime Christoph Antona Mayra: Salurn, Tirol 1637. – Merano 1700.).⁹ Izdana je na njemačkome jeziku u Salzburgu

⁵ Izlaganja s ovoga skupa objavljena su u zborniku: RADOVI 2001.

⁶ *Organizatori*: Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića i Kapucinski samostan Gospe Lurdske u Rijeci. *Suorganizatori*: Staroslavenski institut, Zagreb; Hrvatski državni arhiv, Zagreb; Akademija primijenjenih umjetnosti, Rijeka; Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja u Rijeci. *Postav izložbe*: Akademija primijenjenih umjetnosti, Rijeka. *Grafički dizajn*: Jakov ŽAPER, APU Rijeka. *Autori*: Anica VLAŠIĆ-ANIĆ i Damir SABALIĆ.

⁷ Usp. VLAŠIĆ-ANIĆ 2010.b; GRCE 2010.

⁸ »Dominicale concionum pastoralium. Das ift: Soñtag=Predigen Für Die Seelforger auf das ganze Jahr von nothwendiger Wißenschafft denen Chriftlichen Schäften absonderlich von denen zur Sacramentalischen Beicht gehörigen Stucken durch alle Sonntag der Fasten von einem jeden Stuck absonderlich. Wie auch von den andern h. Sacramenten der Chriftlich=Catholifchen Kirchen; von den sieben Worten Chrifti am Kreuz; und von den neun fremden Sünden rc. Alles auf die Sonntägliche Evangelia gerichtet und auf unterschiedlichen Pfarr=Kanzlen in Städt und Dörffern mit groffen Nutzen der Seelen geprediget Durch P. F. Heribertum, von Salurn Kapuciner und Ordinari Prediger in der Zuroifchen Provinz. Cum triplici Indice, I. Conceptuum. II. Materiarum & Verborum. III. Hiftoriarum. Erfter Theil. Cum Gratia & Privilegio Sac. Cæsar. Majest. & Permissu Superiorum. Salzburg Gedruckt und derlegt den Melchior Haan einer Löbl. Landtschafft=und Stadt Buchbruckern und Handlern. An. 1705.«

⁹ Usp. npr. SCHMIDT, H. P. Heribert von Salurn O.M.C. (1637-1700) als Prediger, Phil.

1705. g. kod ugledna izdavača, tiskara i bibliofila Melchiora Haana (1666. –1713.), čijem je znalačkom umijeću povjereno tiskanje i niza naslova iz opusa čuvenoga katoličkoga propovjednika, orguljaša i pisca Abrahama a San(c)ta Clara (1644. –1709.).¹⁰ Pripadnost ovoga primjerka fondu varaždinske kapucinske knjižnice označena je pri samom vrhu naslovne stranice pravokutnim ljubičastim pečatom kojim je otisnuto: *BIBLIOTHECA / * CAPPUCINORUM * / Varasdini*. Uz to, ispod otisnute riječi *Verborum*, nečija ruka perom i plavom tintom zapisala je: »Varaždin« (Sl. 3).

Iznad i ispod otisnutoga imena autora »P. F. HERIBERTUM«, krupnijim slovima neka druga ruka oblikovala je, po svemu sudeći *raniji*, zapis izbljedjelom crnom tintom: *Loci Capucinatorum Zagrabiae*. Zapis nedvojbeno upućuje na zanimljivu provenijenciju knjige – najvjerojatnije već omotane glagoljskom pergamenom – iz knjižnice nekadašnjega zagrebačkoga kapucinskoga samostana. Osnovan 1618. g., naglo je ukinut u kolovozu 1788. g., nakon dokinuća Reda kapucina u Zagrebu carskim dekretom Josipa II. »što je kr. namjesničko vijeće notificiralo banu grofu Franji Balaši 12. jula iste godine pod. br. 3212« (LASZOWSKI 1994: 171). Prema bilješci njegova tadašnjega gvardijana o. Kvirina iz Miholjca, samostanska knjižnica morala je biti spašena hitnom, dramatičnom evakuacijom cjelokupnoga knjižnoga fonda »u jednom jedinom danu«: ... *illo die, quo unico totum monasterium cum sacristia evacuare debuimus fuerit maior confusio et inundatio populi, quod si Turcae Zagrabiam intrassent ...*¹¹ Zahvaljujući arhivskim

Diss. (Masch.) Innsbruck 1946. (<http://cc.bingj.com/cache.aspx?q=Schmidt>); HUEBER, A. *Ueber Heribert von Salurn Beitrag zur Kunde deutsche Sprache am Ende des 17 Jahrhunderts*. Innsbruck 1872. (<http://www.bol.ch/shop/boc-start-startseite/suchartikel/ueber-heribert-von-salurn-beitrag-zur-kunde>); Alfons Penz: *Der Franziskus-Zyklus im Kreuzgang des Franziskanerklosters Hall in Tirol. Szenen aus dem Leben und Wirken des hl. Franz von Assisi von Christof Anton Mayr*, Salzburg 2002. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Franziskanerkloster-Hall-in-Tirol>).

¹⁰ Među njima i djelo, tiskano 1687. g., *Auff, auff, ihr Christen! Das ist: eine bewegliche Anfrischung der christlichen Waffen wider den türkischen Blutegel* koje je Friedrichu Schilleru poslužilo kao »Vorbild für die Kapuzinerpredigt in Wallensteins Lager«. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Abraham-a-Sancta-Clara>) – »uzor za propovijed kapucina u drami *Wallensteinov tabor*« (HE 1999: 13).

¹¹ Zapisano na kraju popisa 347 svezaka zagrebačke kapucinske knjižnice, koji je o. Kazimir iz Zajezde sastavio za službeni zapisnik (datiran u Varaždinu 10. XI. 1788.) o njihovoj primopredaji između dvaju supotpisnika: o. Kvirina i varaždinskoga gvardijana o. Primusa iz Karlobaga (ŠAGI 1996).

dokumentima varaždinskoga kapucinskoga samostana, mogućnost rekonstrukcije toga fonda, premda najvjerojatnije nepotpune, još uvijek postoji. To su: 1. popis inventara od 1096 naslova zagrebačke kapucinske knjižnice 1788. g., najvjerojatnije nepotpun, jer ga je kustos o. Toma iz Škurinja sastavio u velikoj žurbi; 2. popis knjiga koje je zagrebački biskup preuzeo za Metropolitansku knjižnicu; 3. popis 411 svezaka namijenjenih Varaždinu; 4. popis knjiga namijenjenih knjižnici kapucinskoga samostana u Rijeci (ŠAGI 1996). Prema Laszowskom, »17. juna 1789. uslijedila je nova odredba namjes. Vijeća, kojom je određeno, da se knjižnica dokinutoga zagrebačkoga kapucinskoga samostana ima predati peštanskom sveučilištu (izim misala, brevijara, rituala i liturgijskih knjiga). Zato to 28. VII. 1789. saopćuje Apoka provincijalu u Varaždin i na Rijeku. Pošto je ali prevoz ovih knjiga bio dosta skup, to je 10. IX. 1789. odredilo namj. vijeće, da knjige ostanu gdje su.« (LASZOWSKI 1994: 171).

Na prvom praznom listu knjige dominira rukopisni zapis crnom tintom, grafička kompozicija krasopisna oblikovanja koncentrično-kružnim (prvo širim, pa sve tanjim) potezima perom – napose inicijala – svake od sedam ispisanih riječi: *Librif R(evere)nd(i)fs(i)mi D(omi)ni D(omi)ni Benedicti Michaélif Patratich*. (Sl. 4). Mogli bismo pretpostaviti da je riječ o *najranijem*, vlastoručnom zapisu prvobitnoga vlasnika knjige koji je, možda, ujedno i njezin donator kapucinskoj knjižnici. Kao što je poznato, promičući izvornost franjevaštva duhom »najvećega siromaštva i nenavezanosti na bilo koja dobra ili mjesta na ovom svijetu« (ŠAGI-BUNIĆ 1976: 373), već prve *Konstitucije* iz 1535. g., »*magna charta* kapucinskoga zakonodavstva« (TENŠEK 2001: 106) – najstrože su zabranjivale uporabu novca u apsolutno svakom segmentu redovničkoga života. Kako je zabrana uključivala i kupovanje knjiga za knjižnicu, te njihovo posjedovanje u osobnu vlasništvu, kapucinske knjižnice mogle su se razvijati *isključivo donacijama*.¹² Donatori varaždinske knjižnice, primjerice, najčešće su iz krugova visokoga hrvatskoga plemstva, ali i isusovaca, pavlina iz Lepoglave te samih kapucina.¹³

¹² Istodobno, strogom obvezom da svaki samostan, već pri utemeljenju, upravo za knjižnicu osigura sobu srednje veličine, *Konstitucije* ističu nužnost kvalitetne teološke naobrazbe, na kojoj se temelji *pučko propovijedanje* – jedna od (uz karitativnu djelatnost) najvažnijih zadaća kapucina kao »pučkih fratar« (ŠAGI 1996).

¹³ Prema M. Kemivešu, precizan popis donatora za kupnju zemljišta i gradnju varaždinskoga kapucinskoga samostana, od kojih su neki ujedno i donatori knjižnice (ŠAGI 1996),

Oba retka sitnoga rukopisnog zapisa crnom tintom na poledini prvoga lista naknadno su išarana do nečitljivosti (s izuzetkom dviju riječi: početne *Ad* i druge u drugom retku *D(omi)no*), dok se u donjem dijelu stranice ističe, ljubičastom tintom krupno ispisan, broj s točkom: »168.«.

Pri vrhu *recto*-stranice drugoga praznoga lista olovkom je ispisana kratica prve riječi naslova knjige *Conc*, a u sredini, slijeva udesno prema gore iskošen je dvoredni rukopisni zapis plavom tintom kojom je ujedno i podcrtana prva riječ: *Varasdini* / IX.C.6. *Verso*-stranicu drugoga lista krasi grafička ilustracija (dvoglavi orao raširenih krila s motivima – simbolima vrhovne papinske i, podređene joj, kraljevske vlasti, te dviju ravnopravno udruženih viteških glava u oklopu iznad viteškoga štita u sredini) s legendom: *Sic honorabitur qvemcunq3 (= quemcumque) voluerit Rex honorare. Efther, 6* (Sl. 5) – latinskim citatom iz biblijske starozavjetne *Knjige o Esteri* (*Liber Esther*) koji u hrvatskom prijevodu glasi: »Tako biva onome koga kralj hoće da počasti! Estera 6«. ¹⁴

2. OPIS

Na pergamentnom listu hrvatskoglagoljskoga misala *FgVar*₂ još su uvijek vidljivi tragovi da je služio kao ovitak knjizi *Dominicale concionum pastoralium* Heriberta od Salurna. U gornjem dijelu uščuvanije *verso*-stranice kojom je bio zalijepljen za korice uočljivo je da je pergamenta bila savijena za njihov omot dimenzija 21x15,5 cm. Obrisi hrpta ove knjige veličine 21x6,5 cm na isti način markiran je u sredini lista. ¹⁵ Veća mehanička oštećenja i rupice zapažaju se uglavnom samo na neispisanim marginama. Tekst na *recto*-stranici koja je bila izravno izložena dodirima prstiju, praši-

nalazi se u rukopisu koji se čuva u samostanskom Arhivu pod reg. oz. A1: *Pro Memoria Introductionis P.P. Capucinatorum et Aedificationis Conventus in hac Lib. Reg. Var. Civitate Anno raparatae Salutis 1699*. Usp. KEMIVEŠ 2001: 143 (bilj. 36), 145.

¹⁴ Usp. Est 6,9 i 6,11 (BIBLIJA: 422).

¹⁵ Na istodobno otkrivenomu i u Hrvatskom državnom arhivu restauriranomu pergamentnom dvolistu hrvatskoglagoljskoga misala *FgVar*₁ veličine 37,5x28 cm (odnosno jednoga lista: 18,7x28 cm) – također su uočljivi tragovi savinuća za ovitak korica (21x14,5 cm) i hrpta (21x4,5 cm) knjige s koje je skinut: *Prediche qvaresimali del P. F. Alessandro Tomaso Arcvdi* (Dalla stamperia del Mazzei 1712.) pod signaturom IX. C. 5. Signaturni zapis *Q Archudi Pred* krupnim slovima i crnom tintom na sredini donje margine *FgVar*₁ dodatno potvrđuje da je dvolist skinut s ove knjige.

ni, prljanju itd. na više je mjesta posve nečitak, izlisan i prekriven tamnim mrljama. Međutim, prema slijedu djelomično vidljivih slova i dimenzijama umrljanih tekstnih praznina na tim mjestima, mogli smo bez većih teškoća rekonstruirati tekst. Na znatno ušćuvanijoj *verso*-stranici tek djelomično su nečitka samo dva retka, po jedan u svakom stupcu (1c/14 i 1d/14), jer upravo kroz njih prolazi trag savinuća za okvir hrpta.

*FgVar*₂ veoma je dobro očuvan list hrvatskoglagoljskoga misala na fi-noj pergameni folio-formata 35x25 cm koji upućuje na to da je pripadao ovećemu, uglednijemu kodeksu, najvjerojatnije nastalu u vremenu opće društveno-ekonomske stabilnosti.¹⁶ Prema kriteriju približne podudarnosti s velićinom njegova formata, od 15 rukopisnih misala s kojima smo ga usporedili, mogli bismo izdvojiti samo dva kodeksa pisca Bartola iz Krbave: MRoč (35,5x24 cm) datiran oko 1420. g. i MLab₁ (34,5x25,5 cm) iz 15. st.¹⁷ Iz Štefanićeva kataloga Akademijinih glagoljskih rukopisa u ovu skupinu uvrstiv je samo *List Barbanskoga misala* (FgBarb, 35,7x24,5 cm) iz 1425. g. koji je kao i *FgVar*₂ služio kao omot nekoj manjoj knjizi.¹⁸ U Berćićevoj zbirci glagoljskih fragmenata u Ruskoj nacionalnoj biblioteci nijedan od 55 fragmenata misala nije saćuvan u formatu približnih dimenzija.¹⁹

Tekst *FgVar*₂ ispisan je dvostupaćno, sa po 28 redaka u svakom stupcu, ćija je visina 25 cm, a širina 7,5–8 cm. Razmak između stupaca širine je 1,5 cm, a visina proreda između redaka oko 0,5 cm. Visina je gornje margine 3 cm, a donje 6,7 cm; širina je unutarnje margine 3 cm, a vanjske oko 5 cm. U tekstu ispisanu crnom bojom naslovi i rubrike te velika početna slova ćitanja unutar redaka pisani su crvenom bojom, kojom je nekoliko crnih slova i rubricirano. Dok su potezi crnilom na mnogim mjestima posve izbljednili, a ćitkost njihova ispisa različito iznijansirana u obrisima koji se, nerijetko, nešto jasnije naziru tek na digitalnoj snimci, crvena se boja doima vremenom gotovo nedotaknuta.

¹⁶ Usp. HERCIGONJA 1983.

¹⁷ Usp. VAJS 1948: 7, 18; PANTELIC 1964: 30, 42; te velićine formata ostalih misala izražene u cm: MBerl 31,5x21,5 i MBv₁ 28,7x22 (NAZOR; BRATULIC; TOMASOVIC 2002: 111–112); MHrv 30,6x22,5 (PANTELIC 1973: 490); MKop 29,5x19 (SVANE 1956: 59); MNew 28x19,5 (BIRNBAUM 1977: 18; DIMITROVA 1999: 309); MLab₂ 21x30, MNov 32x24, MN 32x22, MOxf₁ 32,5x22,5, MOxf₂ 25x18, MBv₂ 30x22,5 (VAJS 1948: 18, 12, 21, 14, 16, 30); MVat₄ 31,2x24 i MVat₈ 24x17 (DŽUROVA; STANĆEV; JAPUNDŽIC 1985: 147, 158).

¹⁸ Usp. ŠTEFANIĆ 1969: 6–68.

¹⁹ Usp. ВЯЛЮБА 2000, VIALOVA 2000.

3. PISMO

Visina je slova u retku 5 mm, a velikih početnih, kao i onih koja prelaze crte retka (te, dakako, visina nekih ligatura) – 7 mm: gornju, poput *th*, *th*, *th*; donju, kao *th*, *th*, *th*; ili obje, poput *th*, *th*, *th*. Dvolinijski, ustavni karakter pisma naglašen je već dvjema »linijama vodilicama«, koje nisu niti zamišljene, niti stvarno povučene, već markirane kao »horizontalna vezica između dva susjedna slova« (ŠTEFANIĆ 1969: 19). Gotovo svako slovo diskretno je obdareno ovim minijaturnim tankim potezom pera, koji ga omeđuje kao gornja (*th*, *th*, *th*), gornja i donja (većina slova), ili neznatno produžena središnja prečkica (*th*, *th*, *th*). Novi znak za poluglas, *hrvatski poluglas* ili poluglas u obliku štapića (*th*) koji se spušta do dna retka zauzimajući cijelu njegovu visinu – u nekoliko primjera zbog toga izrazito podsjeća na latiničko slovo T: *obrazb* 1c/5, *p'etb* *krvb* 1d/1, *azb* *v nemb* 1d/3, *azb* 1d/4. Zamjenik poluglasa ili apostrof, smješten redovito iznad gornjolinijske razine, oblikovan je poput krupne zaobljene kvake okrenute ulijevo.

U međulinijskom prostoru vizualizirana je skladna organiziranost slovnih nizova u riječi koje su međusobno odvojene prazninama, istaknutima i odsustvom horizontalnih vezica. Tretirani poput riječi, simetrično raspoređenim prazninama obostrano su okruženi i znakovi interpunkcije: točka u sredini, dvotočka i vodoravna ukrasna crtica u sredini međulinijskoga prostora (22c). Približna jednakost širine praznina i širine uglatoga slovnoga »oka« od 3 mm upućuje na markantan pisarski modus oblikovanja vizualno homogene tekstone redaka: »ritmizirane« mrežoliko, po načelu da su »homogeno oblikovani pačetvorni elementi postali modul proporcija u retku« kojim je »skriptor dimenzionirao i sama slova i međuprostore od "oka" do "oka" i od slova do slova« (FUČIĆ 1982: 8). Na ovom konstitutivnom grafičkom *modulu* hrvatskoglagoljskoga ustavnoga pisma 2. pol. 14. i početka 15. st. – utemeljen je impresivan oblikovni sklad horizontala redaka, disciplinirano ritmiziran vertikalama dvaju stupaca. Vizualizirana kao kompozicijska dominantna cijele stranice, njihova međusobna supostavljenost kao da, istodobno, osvještava – otvoren model suodnosa dvaju uvećanih uglatih »oka«, najizrazitijih, dakako, u znakovnoj strukturi glagoljskih slova *th*, *th*, *th* i *th*.²⁰

²⁰ Načelno, model suodnosa *jedan stupac* = *otprilike jedno uvećano glagoljsko uglato »oko«*, u slučaju *FgVar*₂ može se i matematički precizirati: širina x visina »oka« : širina x visina stupca = 0,3cm x 0,5cm : 7,5cm x 25cm = 0,15cm² : 187,5 cm² = 1 : 125.

Cjelokupan sustav slovnih oblika $FgVar_2$ upućuje na načela oblikovanja zreloga hrvatskoglagoljskoga ustava 2. pol. 14. i početka 15. st. Istodobno, snažno potiče na precizniju analitičku usporedbu s istarskim Bartolovim kodeksima (PANTELJIĆ 1964), kao i s novootkrivenim *Poljakovim fragmentom hrvatskoglagoljskoga misala* (SUDEC 2009) – kojom bismo možda uspjeli identificirati i pisca kodeksa kojemu je $FgVar_2$ pripadao.²¹ Uzorno hrvatskoglagoljsko ustavno \mathfrak{h} karakterizira izrazito vodoravna, istanjena spojnica i besprijeorne vertikale obiju paralela sa središnjom okomicom haste. Međutim, u više primjera desni jednopotezni nastavak spojnice (uvi-jek produžene ulijevo od spajališta s lijevom crtom) diskretno je zaobljen prema hasti. Ravna spojnica slova \mathfrak{m} blago je iskošena uvis, hasta \mathfrak{p} ulijevo, a hasta i karakteristično zaobljen nagib kraka \mathfrak{v} zatvaraju oštar kut. Pod ostrim se kutem kosa gornja crta s vodilicom na vrhu slova \mathfrak{z} lomi, prelazi u blago zaobljenje i spušta u završni potez, a desnu granu iz vrha šiljka izbacuju \mathfrak{k} i \mathfrak{g} (s trokutastom lijevom i trapezastom desnom očicom). Očice \mathfrak{a} i \mathfrak{b} (s truhom spuštenim do dna retka) razdvojene su, a slovo \mathfrak{g} u obliku je vertikalno izdužene osmice. Oblici \mathfrak{z} najčešći su bez prečkice, potom s njezinom veoma diskretnom naznakom, a u nekoliko primjera i s prečkom. Uz uncijalni oblik latiničnoga \mathfrak{m} , karakterističnu prinovu hrvatske glagoljice, potvrđena su i dva primjera *staroga uglatoga m* (tzv. *tvrđave*): u dvočlanoj ligaturi *ml* (1d/19: *m(i)l(o)sti*) i tročlanoj *pml* (1c/11: *p(o)m(i)lui*). Na izrazito četvrtastom podlošku u elegantnim proporcijama »gljive« oblikovano je slovo \mathfrak{p} . Arhaičan, trapezasti oblik \mathfrak{h} i \mathfrak{v} karakterizira lomljen desni bok. Slovo \mathfrak{p} na donjoj je strani omeđeno ostrim kosom crtom koja se duboko spušta ispod retka, produžuje ulijevo za širinu jednog stupića susjednoga slova te se posve diskretno zaobljuje na kraju prema gore.

Najbrojnije su dvočlane adekvatne ligature – 14 horizontalnih: *dv*, *gd*, *gl*, *hl*, *hv*, *lv*, *ml*, *pl*, *tv*, *vl*, *vt*, *vv*, *vž*, *zd*, *zl*, *žd*; te 3 vertikalne: *go*, *pr*, *tr*. Potvrđene su još tri dvočlane neadekvatne: *et*, *nd* i *rv*; kao i dvije tročlane adekvatne, horizontalno-vertikalne: *plt* i *pml*.

²¹ Ovu pretpostavku, dakako, trebalo bi tek potvrditi kompleksnim metodološko-analitičkim usporedbama u zasebnom radu.

4. INICIJALI

U tekst posljednjih 6 uvučenih redaka i donju marginu ispod stupca 1c skladno je ukomponiran veliki glagoljski reducirani inicijal **III** visine oko 8,5 cm. Ispisan je najprije tankim, jedva zamjetnim potezima crnom, a potom prekriven i ukrašen dominantnom crvenom bojom. Stilizacijom odbačena oblika (ulijevo rotirana latiničnoga inicijala *B*), izrazito podsjeća na glagoljski inicijal **III** u sličnoj dvobojnoj kombinaciji s dominacijom crvene boje, na fol. 268v u *Brevijaru Vida Omišljanina* iz 1396. g.²² Stiliziran je likovno jednostavnom, no promišljeno odmjerenom kombinacijom diskretno geometriziranih motiva vrpca, bisera, pupoljaka i vitica – karakterističnih za kodekse 14. stoljeća. Dominantna vertikala debla, u sredini ukrašena širokom crvenom vrpcom, na desnoj je strani pri samom vrhu tankom crvenom linijom-vodilicom spojena s velikim početnim slovom *P* u tekstu retka 1c/23: *V(b o)no*. Ulijevo se horizontalno produžuje izvan okvira stupca i kao polukružna vitica izvija ravno uvis, gdje ukrasnim biserom iznad razlitala vrška s pupoljkom dosiže do sredine retka 1c/21. Prema deblu, poput očica glagoljskoga slova *ſ*, elegantno se savijaju dvije vitice, s unutarnje strane ukrašene crvenim vrpcama i lepezastim nizom bisera. Između njih raspoređeni su vrškovi triju pupoljaka između dvolistova, obdareni parom bisera.

Jedini mali inicijal **V** u stupcu 1d, koji se proteže visinom dvaju redaka i poredom između njih (od vrha 17. do dna 18.) istaknut je jednostavnim, širokim crvenim potezima perom koji slijede njegov ustavni oblik: oštar kut i blago zaobljenje kraka prema hasti. Velika početna slova čitanja unutar redaka redovito su istaknuta crvenom bojom: 2 **III**, 2 **P**, 4 **ſ**, 2 **ſ**, 2 **ſ**, 1 **ſ**, 6 **III**, 2 **ſ**, 1 **III**, 1 **ſ**, 3 **ſ**, 1 **III**. Od ovoga niza, uglavnom uzornih ustavnih oblika s dodatnim tankim potezom – vodilicom, odstupa stilizacija retardiranih (oblikih) formi **ſ** i **ſ**, te **ſ** s očicama izrazito izvučenim iznad i ispod malena trbuha u srednjolinijskom prostoru. Crvenom bojom nekoliko je slova i rubricirano: *P* iza krupnoga inicijala **III**: *V(b o)no* 1c/23 i **ſ** iza maloga inicijala **V**: *Cr(b)k(b)vê* 1d/17; **III** u tročlanoj ligaturi *pltb* 1c/25; **ſ** u riječi *G(ospode)m̃b* 1d/22; **ſ** u *al(elu)ê* 1d/16 i neadekvatna ligatura *et* (**ſ**+**III**) u *prebivaet[ſ]* 1d/2.

²² Reprodukciju ovog inicijala u boji v. u FUČIĆ 1996: 27.

5. SADRŽAJ

Sadržaj *FgVar₂* hrvatski je crkvenoslavenski prijevod *rimskoga misala* iz temporala (*Proprium de tempore*) na Tijelovo (*In festo Sanctissimi Corporis Christi*). Za ovaj crkveni blagdan, uveden 1264. g., latinski obrazac za misu, časoslov i sekvenciju²³ *Lauda, Sion, Salvatorem* sastavio je talijanski dominikanac, teolog, skolastički filozof i crkveni naučitelj sv. Toma Akvinski (oko 1225. – 7. ožujka 1274.).²⁴ Jeziku hrvatskoga crkvenoslavenskoga prijevoda njegovih autorskih priloga iz ove službe koji su sačuvani u hrvatskoglagoljskim misalima (sekvencija *Hvali Sione*) i brevijarima (*Slovo sv. Tome Akvinskoga* i 3 liturgijska himna: *Vspoi êzikъ, Častnimъ prazdnikomъ* i *Glasъ izide ot višnihъ / Slovo višnee ishodečee*) – posvećena je najnovija koautorska studija A. Kovačević, M. Mihaljevića i S. Sudec.²⁵

Prvi redak stupca 1a na recto-stranici *FgVar₂* započinje 15. stihom tijelovske posljednice *Šekvenciê na danъ svetago têla: Hvali Sione Spasitela*. Taj je tekst »doslovan i težak prijevod s latinskog originala« (PANTELIC 1967: 23), čiji je prevoditelj »dobro poznao crkvenoslavensku jezičnu normu« te »pri prijevodu bio prilično konzervativan« (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 369). Na *FgVar₂* 1a/1–1c/21 sačuvan je od stiha 15 do 77, dakle od posljednjega u 5. strofi do završnoga u posljednjoj 75. strofi. Potom slijedi Ivanovo evanđelje (Iv 6,55–59) (*Sequēntia sancti Evangēlii secundum Joānnem*) 1c/22–1d/12 – te ostali dijelovi mise: Vjerovanje (*Credo*) 1d/12; darovna pjesma (*Offertorium*) *Pês(nъ)*²⁶ (Iv 6,57) 1d/13–16; darovna

²³ Sekvencije ili posljednice (lat. *sequentia*, vrsta srednjovjekovnoga liturgijskog pjesništva) koje su zbog (prvotno) nevezana sloga i aritmije (kvantitete ili akcenta) nazvane i *proze* (*prozule*), u liturgiju je uveo benediktinac Notker Balbulus – »(Notker Mucavac, oko 840. do 912.), monah u St. Gallenu, veliki pedagog i glazbenik, jedan od najistaknutijih pjesnika srednjega vijeka« (HOSU 1977: 367; usp i slikovni prilog: *Notker Balbulus. / Minijatura iz 1024. – ibid.*). Kao »nove liturgijsko-muzičke kompozicije« u srednjem su se vijeku počele dodavati »gotovo svim blagdanima koji su imali "Alleluia"« (PANTELIC 1967: 20). Najviše je ritmiziranih i rimovanih sekvencija nastalo između 11. i 12. st. – »za svaku svetkovinu posebna pjesma, a svaka crkva i samostan sastavljali su svoje« tako da se veoma brzo »sekvencija osamostalila pa se pjevala i u drugim crkvenim zgodama« (HOSU 1977: 367).

²⁴ Usp. PANTELIC 1967: 10.

²⁵ Usp. KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010.

²⁶ U *FgVar₂* – baš kao i u MHrv čiji je povijesnoliturgijski sastav analizirala M. Pantelić – slavizirani su »latinski nazivi (nomenklatura) misnih obrazaca (elemenata)« tako da pjevani dijelovi *offertorium* i *communio* »koji su nekad sačinjavali zbirku Graduale (misni antifonar) imaju jednaki naslov *pěsnъ*« (PANTELIC 1973: 490).

molitva (*Secreta*) 1d/16–22; predslavlje (*Praefatio*) 1d/23–26; pričesna pjesma (*Communio*) *Pēs(n̄)* (1. Cor. 11,26) 1d/26–28.

Tekst posljednice *Šekvenciê na dan̄ svetago tēla*, čiji latinski izvornik »nosi obilježje skolastičke teološke misli« (TANDARIĆ 1973: 114) u sadržajnoj strukturi *FgVar*₂ višestruko je indikativan za njegovu dataciju i identifikaciju. Verzija iz *Prvotiska misala* koju je prema latinskom originalu na strofe razdijelila i prvi put s latinskom paralelom objavila M. Pantelić (1967: 96–98) kao osnovni tekst s varijantama iz *MVat*₄, *MHrv*, *MBerl*, *MRoč* i *MKop* uključena je u noviju lingvističko-analitičku studiju sekvencija u hrvatskoglagoljskim misalima L. Tandarića (1973: 25–31). Već sama činjenica da *FgVar*₂ sadrži tekst *Šekvencie na dan̄ svetago tēla* – s obzirom na to da je hrvatskoglagoljski »tekst sekvencija u misalima pisan ustavnom glagoljicom XIV i XV st.«²⁷ – argument je za širu okvirnu dataciju *FgVar*₂ u razdoblje 14. i 15. st., uz istodobnu (u našem radu upravo potvrđenu) identifikaciju ustavnoga tipa glagoljskoga pisma kojim bi, dakle, ovakav sadržaj fragmenta mogao biti pisan. O tijelovskoj sekvenciji *Lauda Sion Salvatorem* poznato je, npr., da je u hrvatskoglagoljske misale tek postupno ulazila iz latinskih.²⁸ Na hrvatski je crkvenoslavenski jezik »prevedena razmjerno rano, nedugo nakon što ju je sv. Toma pisao«, »vjerojatno već krajem 13. st.«,²⁹ no njezin najstariji potvrđeni prijevod u *MVat*₄ potječe s poč. 14. st.³⁰ – što najraniju dataciju *FgVar*₂ pozicionira u, najvjerojatnije, nešto kasnije razdoblje 2. pol. ili kraja 14. st. Činjenicu da se ova sekvencija ubraja u repertorij

²⁷ »Nije pisan kurzivnom glagoljicom, a to je također jedan od vanjskih znakova da je riječ o tekstu koji prepisivač smatra dijelom liturgijskog teksta, i da se ne radi o usputnom zapisivanju pjesama. Tekst u prvotisku misala tiskan je većim slovima /kao poslanice i evanđelja, a ne kao antifonalni dijelovi/« (TANDARIĆ 1973: 53).

²⁸ Usp. PANTELIĆ 1967: 21, 23.

²⁹ Njezin najstariji prijevod u *MVat*₄, napose stiha *latent rex eximiae* kao *daet se · rêči veličnie* »umjesto očekivanoga *taet se* (za lat. *latent*)«, što je najlakše objašnjivo »zamjenom glagoljskoga *III* sa *III*« – »znači da ni njegov pisar nije posljednicu sam prevodio, već ju je prepisao sa starijega glagoljskoga predloška, a to pokazuje da je tekst posljednice preveden vjerojatno već krajem 13. st.« (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 369).

³⁰ Potvrđuje to i njegova najnovija usporedba s verzijama iz još 12 hrvatskoglagoljskih misala »iz crkvenoslavenskoga razdoblja« (prema periodizaciji crkvenoslavenskoga jezika u MIHALJEVIĆ 2009: 284–289): *MKop*, *MHrv*, *MRoč*, *MLab*₁, *MLab*₂, *MOxf*₁, *MOxf*₂, *MVb*₁, *MVb*₂, *MPt*, *MModr* i *MKož* (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 362–369, 421–429).

onih pet koje su u rimskom misalu (do danas) opstale³¹ i nakon liturgijske obnove Pija V. 1570. g., a poneku od tih pet sadrži svaki potpuni glagoljski misal³² – mogli bismo smatrati sadržajnom indicijom za pretpostavku da je *FgVar*₂ mogao pripadati tipu potpunoga glagoljskog misala. S obzirom da je i u latinske misale uvrštavana postupno, ne sadrže je svi hrvatskoglagoljski rukopisni misali, dok je u MLab₁ sačuvana samo djelomično, do 1. riječi 2. stiha 15. strofe *ner[azrê]zanb*³³ (do 6. retka stupca 1b u *FgVar*₂) – što kodeks kojemu je pripadao *FgVar*₂ uvrštava u brojniku skupinu misala koji posljednicu *Šekvenciê na danb svetago têla* sadrže.

Usporedbom *FgVar*₂ s tekstovima iz 16 hrvatskoglagoljskih rukopisnih misala, kao i *Prvotiska* iz 1483. g.³⁴ – čije rezultate iskazujemo i tabelarnim prikazom – potvrđeno je da tijelovsku sekvenciju u tzv. sjevernoj³⁵ skupini nema jedino MN datiran u 1. pol. 15. st.³⁶ U južnoj izostaje u pet misala, a

³¹ Od oko 5000 liturgijskih sekvencija koje su se po obliku gotovo izjednačile s crkvenim himnima – a »crkvenih himna sa sekvencijama iz srednjega vijeka imamo više od 30 000!« – »oko god. 1500. bilo je u liturgijskoj uporabi nešto više od 100 sekvencija, a do danas su se održale samo četiri u stihovima i jedna u prozi; opće su poznate *Dies irae* i *Stabat Mater*.« (HOSU 1977: 367).

³² Osim tijelovske, to su: po jedna od uskrasnih, prva koja se pojavila u rimskoj liturgiji za vrijeme pape Inocencija III (†1216.) *Žrtvi paskovnie požiraūt' hr̃st̃bēni* (*Victimae paschali laudes*) ili rjeđa *Vskrse Hr̃st̃b s̃b horugvoū* (*Surrexit Christus cum tropheo*); duhovska *Pridi, Duše sveti* (*Veni, Sancte Spiritus*) i mrtvačka *Danb gnēva* (*Dies irae*) – usp. PANTELIC 1967, TANDARIĆ 1973.

³³ Dakle do stiha 44 (PANTELIC 1967: 97), jer u MLab₁ »između f. 112cd i 113ab nema evanđelja i ostalih dijelova na Tijelovo, ni početka mise, poslanice i jednog dijela evanđelja za nedjelju u oktavi Tijelova« (PANTELIC 1964: 43).

³⁴ Usporedba je izvršena prema: 1) kritičkome izdanju *Hrvojeva misala* (ŠTEFANIĆ 1973); 2) fotokopijama originala svih citiranih *Izvora* iz fototeke Staroslavenskoga instituta u Zagrebu; 3) podacima u građi za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* u Staroslavenskom institutu u Zagrebu; 4) pretisku *Prvotiska misala* iz 1483. g. (FRANGEŠ; GOLDSTEIN et al. 1971).

³⁵ Poznato je npr., da su neki »mlađi zahvati korektorija lat. sredovječne Vulgate dospjeli i u jednu grupu hrvatskoglagoljskih misala i podijelili ih u 2 skupine: *južnu* i *sjevernu*. Predstavnik prve je Nk, a predstavnik druge Vatikanski III₄, koji se smatra najstarijim sačuvanim glagoljskim misalom. (...) Na njega se oslanjaju istarsko-kvarnerski misali: Ročki (R), Ljubljanski (Lj, I, II), Kopenhagenski (Mh), Novljanski (Nov) i Vrbnički (Vb₂). *Južnu* grupu s Nk na čelu slijede: Berlinski (B), Vatikanski (III₈), Vrbnički (Vb₁) i Pt kao i senjski štampani iz 1494 (S)« (PANTELIC 1967: 69). Dok se *južna*, oslonjena na *Vulgatu*, odlikuje »poznatijim riječima, jasnijom dječijom, ali starijom rečeničnom konstrukcijom«, u *Vat*₄ na čelu *sjeverne*, krčko-istarske skupine nazrijevaju se »ostaci grčke Septuagintex, a »laviraju između jedne i druge grupe: Nov, Vb_{1,2} i OxI, II« (op. cit., 71).

³⁶ Na fotokopiji MN 84cd–85ab čita se i rukopisna bilješka: »Evangjelje nedjelja po petik.

to su: MNov, MBerl, MVat₈, MNew i MBrib koji nema ni ostalih misnih dijelova na blagdan Tijelova. Podudarnost *FgVar*₂ 1d/12 sa samo četiri misala iz sjeverne skupine koji sadrže Vjerovanje (*Credo*), a to su: najstariji hrvatskologoljski misal MVat₄, MRoč, MLab₂ i MVb₂ – sadržajna je indicija za uvrštavanje kodeksa kojemu je *FgVar*₂ pripadao u sjevernu skupinu hrvatskologoljskih misala.

Tablica 1. Usporedba teksta *FgVar*₂ 1a–1d (služba na Tijelovo)
s odgovarajućim tekstom u misalima sjeverne skupine

Table 1. Comparison between the text of *FgVar*₂ 1a–1d (service on the Feast of Corpus Christi) and the corresponding text in the Missals of the North Group

	<i>Šekvenciê Hvali Sione Spasitela stih 15–77</i>	<i>E(van)j(eli)e ot iv(a)na Iv 6,55–59</i>	<i>veruû</i>	<i>Pês(nb) Iv 6,57</i>	<i>N(a)d(b) pr(i)n(o)s[ij]</i>	<i>prop(a)ciê</i>	<i>Pês(nb) 1 Cor 11,26</i>
<i>FgVar</i> ₂	1a/1–1c/21	1c/22–1d/12	1d/12–13	1d/13–16	1d/16–22	1d/23–26	1d/26–28
MVat ₄	134b/19– 134d/21	134d/21– 135a/6	135a/6	135a/ 6–10	135a/ 10–17	135a/ 17–20	135a/ 20–22
MRoč	111c/9– 111d/27	111d/27– 112a/9	112a/9	112a/ 9–12	112a/ 12–17	112a/ 17–18	112a/ 19–20
MLab ₂	104a/32– 104c/31	104c/31– 104d/14	104d/ 14–15	104d/ 15–19	104d/ 19–24	104d/ 24–25	104d/ 25–27
MLab ₁	112d/4–30 <i>stih 15–44</i>	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
MKop	130d/1– 131a/31	131b/1–15	Ø	131b/ 15–17	131b/ 17–22	131b/ 22–23	131b/ 23–24
MVb ₂	143b/27– 144a/7	144a/7–22	144a/23	144a/ 23–26	144a/26– 144b/2	144a/ 2–4	144a/ 4–6
MN	Ø	85a/11–27	Ø	85a/ 27–29	85a/30– 85b/5	85b/5–6	85b/6–8

fali i početak [...] po petikosti odrapano»; a na fotokopiji 83cd–84ab: »Četvrtak, petak, subota po petikosti odrapano«.

Tablica 2. Usporedba teksta FgVar₂ 1a–1d (služba na Tijelovo)
s odgovarajućim tekstom u misalima južne skupine

Table 2. Comparison between the text of FgVar₂ 1a–1d (service on the Feast of Corpus Christi) and the corresponding text in the Missals of the South Group

	<i>Šekvenćië Hvali Sione Spasitela stih 15–77</i>	<i>E(van)j(eli)e ot iv(a)na Iv 6,55–59</i>	<i>veruû</i>	<i>Pês(nb) Iv 6,57</i>	<i>N(a)d(b) pr(i)n(o)s[i]</i>	<i>prop(a)- cië</i>	<i>Pês(nb) 1 Cor 11.</i>
FgVar ₂	1a/1–1c/21	1c/22–1d/12	1d/12–13	1d/13–16	1d/16–22	1d/23–26	1d/26–28
MNov	Ø	132b/25– 132c/11	Ø	132c/ 11–14	132c/ 14–19	132c/19	132c/ 20–21
MBer	Ø	101b/27– 101c/8	Ø	101c/ 8–11	101c/ 11–15	101c/15	101c/ 15–17
MVat ₈	Ø	136b/10–25	Ø	136b/ 25–28	136b/28– 136c/2	136c/3	136c/ 3–5
MNew	Ø	149c/4–21	Ø	149c/ 21–24	149c/ 24–30	149c/30– 149d/1	149d/ 1–3
MVb ₁	121b/27– 121d/22	121d/23– 122a/8	Ø	122a/ 8–11	122a/ 11–16	122a/ 16–17	122a/ 17–19
MHrv	117b/6– 117c/26	117c/26– 117d/10	Ø	117d/ 10–12	117d/ 12–17	117d/ 17–18	117d/ 18–20
MOxf ₁	90c/5– 90d/28	90d/28–91a/8	Ø	91a/ 9–11	91a/11–15	91a/16	91a/ 16–18
MOxf ₂	124a/11– 124c/2	124c/2–18	Ø	124c/ 19–21	124c/ 21–27	124c/27	124c/ 28–29
MBrib	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
MPt	401a/33– 401c/14	201b/26– 201c/4	Ø	201c/ 4–7	201c/ 7–11	201c/ 11–12	201c/ 12–13

U skladu s rezultatima paleografske analize, sadržaj *FgVar₂* potvrđuje da je najvjerojatnije pripadao potpunom glagoljskom misalu koji bismo mogli uvrstiti u sjevernu skupinu te ga datirati krajem 14. ili, eventualno, samim početkom 15. st.

6. JEZIK

Bilježenje poluglasa upućuje na razdoblje u kojemu redovito pisanje znakova za poluglas postaje pisarskom manirom. U obliku hrvatskoga poluglasa ili štipića zabilježen je 96 puta, od kojih 95 puta na kraju riječi te samo

jednom u sredini riječi, u primjeru *Semrѣtb* 1b/16. Apostrofom u sredini, unutar riječi zabilježen je 13 puta: *[i]stin'na* 1a/11, *žr'tvu* 1a/19, *ksr'cu* 1b/5, *požr'tb* 1b/18, *v žr'tvu* 1c/6, *istin'ni* 1c/10, 2 x *istin'noe* 1c/26 i 1c/28, *p'etb* 1d/1, *kr'vb* 1d/1, *sašad'i* 1d/8, *man'nu* 1d/9 (ali i: *manna* 1c/8–9) i *p'ete* 1d/28; a samo jednom na kraju, u prijedlogu *pod'* 1b/23. Nekadašnji jaki poluglas vokaliziran je kao *a*: *danb* 1a/2, *va* 1a/2, *zali* 1b/12, *zalimb* 1b/16, *agnacb* 1c/7, *sadê* 1c/17, *sašad'i* 1d/7, *savkuplena* 1d/21, *roždastvo* 1d/25. Za vokalizaciju prvoga poluglasa u imenici *sѣmrѣtb* i pridjevu *sѣmrѣtbъnъ* u *e*: *semrѣtb* 1b/16, *semrtnihb* 1c/17, *semrt* 1d/28 – utvrđeno je da nije indikativna za naše područje, već je riječ o oblicima naslijeđenima iz »starijih crkvenoslavenskih tekstova« (TANDARIĆ 1973: 59). Uz navedeni primjer *va* 1a/2 s vokaliziranim poluglasom, prijedlog *vb* pojavljuje se u još dvije varijante, s poluglasima ispred konsonanata, ali i bez njih: *vb vsemb* 1b/24, *vb mnê* 1d/2; *v s(b)p(a)sen[ie]* 1a/18, *v hlêbb* 1a/22, *v žr'tvu* 1c/6, *v stranê* 1c/14, *v pustini* 1d/9, *v tainê* 1d/25; te s poluglasom ispred vokala: *vb obrazb* 1c/4. Bez poluglasa zabilježeni su prijedlozi *kb* i *sb* ispred konsonanata: *ksr'cu* 1b/5; *sn(e)b(e)se* 1d/8; te *podb* ispred vokala: *pod oboê* 1b/4, kao i *otb* zbog natpisanoga *t* (u rubrici): *ot iv(a)na* 1c/22. Poluglas se ne bilježi ni uz slogotvorno *l*: *[i]splnit se* 1a/9, *pltb* 1a/21 1c/25 1d/1, *vplčnimb* 1d/24; dok uz slogotvorno *r* varira od primjera zabilježenosti štapićem: *Semrѣtb* 1b/16 ili apostrofom: *žr'tvu* 1a/19 1c/6, *sr'cu* 1b/5, *požr'tb* 1b/18, *kr'vb* 1d/1 – do onih u kojima je izgubljen: *krvb* 1c/27, *semrt* 1d/28, *semrtnihb* 1c/17, *svršaet* 1a/3, *trpezê* 1a/13, *krst[bêno]mb* 1a/20. Uz tradicionalno označavanje etimološkoga *j* prejotiranim vokalima *e* i *i* na početku riječi, apostrofom između konsonanta i vokala: *p'etb* 1d/1, *sašad'i* 1d/8, *p'ete* 1d/28 – u riječi grčkoga podrijetla *e(van)f(eli)ê* 1c/22 očekivano susrećemo i znak ПР.

Od pravilnog bilježenja dobro čuvanoga *jata* potvrđenoga čak 54 puta, odstupa tek nekoliko primjera: *vznêse* 1c/6 s *jatom* na mjestu etimološkoga *e* te pisanje *e* mjesto *ê* u primjeru *vb vsemb* 1b/25. Zabilježen je samo ekavski refleks *jata*: jednom u korijenu riječi *veruû* (1d/12, no: *vêra* 1a/25) i dvaput u prefiksu *pre-*: *premênu[et]* 1a/21 i *prebivaet[b]* 1d/2. Refleks praslavenske skupine **dj* kao *žd* sačuvan je samo u primjeru acc. sg. imenice *roždastvo*: *na roždastvo* 1d/25;³⁷ dok je kao *j* u glasovnoj skupini *ja* poslije vokala zabi-

³⁷ Jer ga u riječi *viho[žde]nie* 1b/20, gdje širina nečitljivih slovnih mjesta upućuje na pretpostavku da je ovdje bilo zapisano *žd*, ipak ne možemo pouzdano potvrditi.

lježen *jatom* u gen. pl. (pro acc.) imenice *graždaninъ*: *graēnъ* 1c/21.

Poznatim primjerom riječi *zlom[l]en[ie]* 1b/28, preuzete iz predloška nakon (samo pet redaka prije u istome stupcu upotrijebljenoga) pravilnog oblika *pod' izlomlenie* 1b/23–24 – *FgVar*₂ poput svih hrvatskoglagoljskih misala koji sadrže tijelovsku sekvenciju, pruža potvrdu za pojavu gubljenja početnoga *i-* u prijedlogu (ovdje: prefiksu) *iz*, karakterističnu za čakavske govore.³⁸ Uz to, *FgVar*₂ dosljedno potvrđuje uglavnom sve značajnije jezične, morfološke, sintaktičke i stilističke pojave koje je u tekstu tijelovske sekvencije u hrvatskoglagoljskim misalima već analizirao L. Tandarić (1973). To su (dopunjene još nekim primjerima iz ostalog dijela teksta *FgVar*₂): fakultativno duljenje poluglasa kao mlađa pojava u staroslavenskom jeziku (*radov[a]niē* 1c/1–2); dosljedno unošenje epentetskoga *l* (*upravljeniē* 1a/5, *raz[lom]leno* 1b/20–21, *nerazlomlenъ* 1b/6, *izlomlenie* 1b/23–24); protetско *n* u deklinaciji zamjenice *iže* u gen. sg. m. nakon prijedloga (*va n[ž]e* 1a/2); stari prefiks *vi-* (*vy-*: *viho[žde]nie* 1b/20).

Konzervativnost morfologije u tekstu *FgVar*₂ očituje se na nekoliko razina deklinacijskoga i konjugacijskoga sustava. Uz dobro čuvanje deklinacijskih nastavaka imensku morfologiju karakteriziraju: potvrđeni primjeri *n*-deklinacije (*danъ* nom. sg. 1a/2), *s*-deklinacije (*s n(e)b(e)se* gen. sg. 1d/8, *sl(o)v(e)se* gen. sg. 1d/24) i *i*-deklinacije (*g(ospod)i* voc. sg. 1d/18); dvojina *pod oboē [obraz]a* 1b/4; dobro potvrđeni oblici ličnih zamjenica *azb* (nom. *azb* 1d/3 1d/4, gen. *mene* 1d/6 i *m(e)ne* 1d/16, acc. *me* 1d/6 1d/13 1d/15 i loc. *vъ mnē* 1d/2); *ti* (6 x nom. *ti* 1c/11 1c/12 1c/15 1c/16 1c/18); *mi* (7 x acc. *n(a)sъ* 1c/11 1c/12 1c/16 1c/18 1c/20) i povratne zamjenice *se* uz povratne glagole (*svršaet se* 1a/3, *dast se* 1c/8, *podast se* 1c/4), kao i zamjenica: *čto* 1a/23 1a/24, *tvvoi* (nestegnuti oblik *tvoei* 1d/17 u dat. sg. f.), *svvoi*, *moi*, *našъ*, *vašъ*, *iže*, *onъ*, *sъ*, *edinъ*, *tolikъ*; te složeni oblici pridjeva i participi (*[velič]nie* 1b/1, *[novi]e* 1a/7, *istin'noe* 1c/25–26 i 1c/27–28; *živei* 1d/4, *ēdei* 1d/10 1d/15).

Uz tradirani repertorij (napose u sekvencijama) najčešćih glagolskih oblika – 3. lica jednine i množine prezenta na *-tъ* i 2. lica jednine im-

³⁸ Prema Tandariću, »značajno je da svi prepisivači ostavljaju tu riječ nepromijenjenu, kao što nepromijenjen čuvaju i pravilan oblik pod *izlomleniem* /V/. Za prepisivača je, dakle, vrlo dragocjeno bilo ono što se nalazilo u predlošku, on je – čini se – naprosto smatrao "pravilnim" ono što je našao napisano i nije to bez osobita razloga mijenjao« (TANDARIĆ 1973: 62).

perativa – u *FgVar*₂ dobro su potvrđeni još: prezentski oblici 1. i 2. lica jednine³⁹ i množine (*živu* 1d/5, *veruû* 1d/12; *sp(a)saeši* 1c/16–17, *možeši* 1c/16, *vê[si]* 1c/15, *primešb* 1a/23, *vidišb* 1a/24; *bl(a)g(oslav)laemb* 1a/19, *prosimb* 1d/17; *p'ete* 1d/28, *êste* 1d/27); infinitiv (*biti* 1c/20, *vidêti* 1c/13); aorist (3. lice jednine i množine: *vznêse* 1c/6, *pove[lê]* 1a/19, *posla* 1d/13, *r(e)če* 1c/23, *stvari* 1a/14; *umrêse* 1d/10, *êše* 1d/9) i futur (3. lice jednine *budetb* 1b/26, *ne podast se* 1c/4). Oblici participia čuvaju se također veoma dobro: aktivni particip prezenta u funkciji glagolskoga pridjeva (*živei* 1d/4, *êdei* 1d/10 1d/15, *živ[uçi]hb* 1c/14–15, *ê[du]çihb* 1c/19); prvi aktivni particip preterita (*sašad'i* 1d/7–8) i pasivni particip preterita (*pečenb* 1b/5, *požr'ib* 1b/15, *ner[azrê]zamb* 1b/5–6, *nerazlomlenb* 1b/6, *nerazlučemb* 1b/7, *raz[lom]leno* 1b/20–21, *učeni* 1a/16, *savkuplena* 1d/21).

Od sintaktičkih značajki treba istaknuti: 1. genitivno-akuzativni sinkretizam u množini: *ti n(a)sb pridruži ondê ê[du]çihb* i *priblizni · i stvori n(a)sb biti n(e)b(e)skihb graênb* 1c/18–21; 2. konstrukciju akuzativa s infinitivom: *ti n(a)sb vidêti dobra stvori* 1c/12–14 kao doslovan prijevod latinske *tu nos bona fac videre*; 3. supstantiviziranu množinu umjesto jednine srednjega roda zamjenice *vъsb*: *Ti iže vsa vê[si] i možeši* 1c/15–16 kao odraz latinskoga originala *qui cuncta scis et vales*; 4. veznik *da* (1a/21) na mjestu očekivanoga staroslavenskoga *êko* u rečenici: *U[če]nie [dae]t se krst[bêno]mb da pltb premênu[et] se v hlêbb*⁴⁰ 1a/20–22.

Pogreške u prevođenju zbog krivoga čitanja latinskoga, možda već pogrešnoga predloška, ponavljaju se i u tekstu *FgVar*₂: 1. sadržaj 21. i 22. strofe pomiješan je u prijevodu zbog izostavljanja dvaju latinskih stihova: *Ecce panis angelorum, factus cibus viatorum*; a krivo su shvaćena i mjesta: *A sumente non concisus*, prevedeno kao *Pečemb k sr'cu ne r[azrê]zamb* 1b/5–6; te *quam sit dispar exitus*, prevedeno kao *[ko]liko e[stb] razdêle[ni]e viho[žde]nie* 1b/18–20;⁴¹ 2. *vide paris sumptionis*, pročitano kao *unde panis sumptionis*, rezultiralo je prijevodom *ott[u]db kruhb požr'ib* 1b/17–18; mjesto *panem, vinum*, pročitano kao *panem vivum*, prevedeno je u *[h]l[êbb] životni* 1a/17–18 što podsjeća na *hlêbb živi* (Iv 5,60); dok je smisao riječi *eliminare*, zamijenjen sa *illuminare*, preveden kao *prosvêćae[tb]* 1a/12–13.⁴²

³⁹ Sa staroslavenskim nastavkom *-ši* ali i mlađim hrvatskim *-šb*.

⁴⁰ Usp. TANDARIĆ 1978: 115–117, 119–120.

⁴¹ Usp. PANTELIĆ 1967: 23.

⁴² Usp. TANDARIĆ 1973: 122.

7. ZAKLJUČAK

Rezultati sadržajne, paleografske i filološke analize *FgVar*₂ argumenti su za njegovu dataciju na kraj 14. ili početak 15. stoljeća. To su: 1. Posljednica *Šekvenciê na danъ svetago têla: Hvali Sione Spasitela* koja je kao prijevod latinskoga originala *Lauda, Sion, Salvatorem* u hrvatskoglagoljske misale ulazila postupno i čiji najstariji potvrđeni prijevod u *MVat*₄ potječe s poč. 14. st. (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 369) – u sadržaj *FgVar*₂ mogla je biti uvrštena najranije krajem 14. st. 2. Pismo *FgVar*₂, zreli hrvatskoglagoljski ustavni oblici kraja 14. i početka 15. st. – sa stilizacijom velikoga inicijala **III** u dvobojnoj (crveno-crnoj) tehnici, karakterističnoj za kodekse kraja 14. st., te s primjerima adekvatnih dvočlanih, ali i neadekvatnih te tročlanih ligatura (koje upućuju na 15. st.) – u skladu su s poznatom činjenicom da je »tekst sekvencija u misalima pisan ustavnim glagoljicom XIV i XV st.« (TANDARIĆ 1973: 58). 3. Jezična analiza podupire dataciju *FgVar*₂ na kraj 14. ili na početak 15. st. te uz to upućuje na zaključak o uvrstivosti kodeksa kojemu je pripadao u sjevernu skupinu hrvatskoglagoljskih misala, napose istarskih. Istodobno možemo pretpostaviti da bi se preciznijom analitičkom usporedbom s Bartolovim kodeksima (PANTELIC 1964), a u tom kontekstu svakako i s novootkrivenim *Poljakovim fragmentom hrvatskoglagoljskoga misala* (SUDEC 2009), mogao, možda, identificirati i pisac kodeksa kojemu je ovaj fragment pripadao.

Sudeći prema kaligrafskom ispisu *FgVar*₂ – kodeks je nastao kao produkt visoke razine umjetničke skriptorske kulture oblikovanja hrvatskoga glagoljskoga ustava kraja 14. i početka 15. st.

8. TEKST

Tekst je transliteriran po načelima ustaljenim u novijim izdanjima Staroslavenskoga instituta: **h** kao **ê** (neovisno o tome kako se čita), **п** kao **û**, **ѡ** kao **ê**, **пѣ** kao **ĵ**, **ѣ** kao **ъ**, apostrof (u obliku krupne zaobljene kvake okrenute ulijevo) kao **’**. U kritičkom aparatu **ѡ** kao **ĭ** transliterirano je u jedinom primjeru 1c/28: **Iže]** **ĭže** **Vat**₄. Raspored riječi u retcima i redaka u stupcima precizno slijedi izvornik, a paralelan latinski tekst objavljuje se prema izdanju *Missale Romanum* (PUSTET 1887). Skraćene riječi u obliku se zagrada-
ma () dopunjuju po pravilima pravopisne i jezične norme hrvatske redakcije

crkvenoslavenskoga jezika. Rekonstrukcija oštećenoga teksta u uglatim [], kao i ispuštenih slova ili riječi u šiljastim zagradama < >, oslanja se na kritičko izdanje *Hrvojeva misala* (ŠTEFANIĆ 1973). Isticanja u tekstu također slijede ovo izdanje: crveni tekst rubrike istaknut je kurzivom, a masnim slovima svi ostali dijelovi teksta koji su u izvorniku ispisani crvenom bojom – naslovi, veliki dvobojni inicijal V i mali crveni C, velika početna verzalna i sva rubricirana slova. U kritičkom aparatu, iza citirana teksta izvornika koji je markiran uglatom zagradom], zabilježene su sve fonološke, morfološke, leksičke i sintaktičke varijante, te izvori iz kojih se one navode. Primijenjenom metodom mjesne usporedbe (jedne citirane riječi izvornika s paralelnom riječju u svim navedenim spomenicima), obuhvaćen je i različit redoslijed riječi na nekoliko mjesta u tekstu. Za sadržajna odstupanja u pojedinim misalima korištene su uobičajene kratice: *add.* za tekst dodan iza citirane riječi u uglatoj zagradi, *om.* za dijelove teksta koji nedostaju, *praec.* za tekst dodan ispred citirane riječi te *diff.* za dio teksta koji se razlikuje.

1a

- 1 [pa]me[tɕ]¹ radov[a]niê [·]
 Дань² ва³ n [ž]e⁴ p[r]az[dnikɕ]⁵
 svršaet⁶ se · egda⁷ [trpe]
 [z]a⁸ pr[vo]e⁹ pomenet¹⁰ se¹¹ ·
 5 [sego]¹² upravljeniê¹³ · Na [s]
 [ei¹⁴ tr]pezê¹⁵ nova[go] [c(êsa)ra]¹⁶ ·
 [novi]e p[as]ki¹⁷ n[ovago]¹⁸ z
 [a]kona¹⁹ [pa]ski²⁰ stari[e]²¹
 [i]splnit se²² · Sta[r]ost
 10 [i]²³ [no]vostɕ²⁴ sêñ²⁵ [otž]en[e]
 t[ɕ]²⁶ i]stin'na²⁷ nočɕ²⁸ s[vê]

mentis jubilatio.
 Dies enim solémnis
 ágitur, in qua men-
 sae prima recólitur
 hujus institútio. In haec
 mensa novi Regis,
 novum Pascha novae le-
 gis, Phase vetus
 términat. Vetustátem
 nóvitas, umbram fugat
 veritas, noctem

¹ [pa]me[tɕ]] pamet' Vat₄ Lab₁ Oxf₁ pameti Vb₁

² Дань D(ɕ)нь Vat₄ Hrv Lab₁ Oxf₁ Roč Vb₁ Vb₂ D(ɕ)n' Oxf₂

³ ва] v' Hrv om. Vb₁

⁴ n [ž]e] n' že Kop Lab₂ iže Vb₁ ki Hrv n(ɕ) že Pt

⁵ p[r]az[dnikɕ]] prazdnik' Oxf₁ Lab₁ prazd'nikɕ Kop Lab₂ pametɕ Roč b'l(a)godêtanɕ Vb₁

⁶ svršaet] svr'šaet Vat₄ svršaet' Hrv Lab₂ s'vršaet Kop svr'šaet' Oxf₁ sɕvr'šaet' Vb₁
 svršaetɕ Oxf₂

⁷ egda] na komɕ Vb₁

⁸ [trpez]a] trɕpeza Vat₄ trpêza Hrv Oxf₁ tr'peza Kop Oxf₂ s'tolê Vb₁

⁹ pr[vo]e] prɕvoe Vat₄ pr'voe Kop pr(ɕ)vo Oxf₂ pr'vo Roč prvičɕ Vb₁

¹⁰ pomenet] pominaet' Hrv pomene Kop pomenet' Lab₂ Oxf₁ Roč Vb₁

¹¹ se] v'se Kop

¹² [sego]] praec. vsego Oxf₁

¹³ upravljeniê] opravleniê Hrv Roč Oxf₂ Pt prav'leniê Oxf₁ popravleniê Vb₁

¹⁴ [sei]] sêi Lab₂ Vb₂ semɕ Vb₁

¹⁵ [tr]pezê] trɕpezê Vat₄ trpezi Hrv tr'pezê Kop trpêzê Oxf₂ Lab₂ tr'pêzê Roč s'tolê Vb₁

¹⁶ [c(êsa)ra]] zavêta Roč

¹⁷ p[as]ki] pas'ki Kop Vb₁ Lab₂ om. Oxf₁

¹⁸ no[vag]o] om. Hrv

¹⁹ z[ako]na] zavêta Oxf₁ om. Hrv

²⁰ [pa]ski] pas'ki Kop Lab₂ Vb₁ paskie Oxf₂ Pt om. Hrv

²¹ stari[e]] s'tarie Kop Vb₁ stari Hrv

²² [i]splnit se] isplnit se Vat₄ isplni vse Hrv isplnit' se Kop Oxf₁ Lab₂ is'plnit' se Vb₁

²³ sta[r]ost[i]] starost' Hrv Oxf₁ Lab₂ starostɕ Kop Oxf₂ s'taros'tɕ Vb₁

²⁴ [no]vostɕ] novost' Vat₄ Oxf₁ novos'tɕ Kop Vb₁

²⁵ sêñ] sên' Vat₄ Oxf₁

²⁶ [otž]en[e]t[ɕ]] otženet' Vat₄ Oxf₁ Oxf₂ puêetɕ Vb₁

²⁷ [i]stin'na] istina Vat₄ Roč istinna Kop Oxf₂ Pt is'tin'na Lab₁ is'tin'na Lab₂ is'tina Vb₁

²⁸ nočɕ] noč' Vat₄ Oxf₁

[tlo]stiû ²⁹ prosvêœae	lux elími-
[t̥ se] ³⁰ · Eže ³¹ [n]a ³² trpezê ³³ h(r̥st)̥	nat. Quod in coena Christus
stvorí ³⁴ [· stvoriti i] ³⁵	gessit, faciéndum hoc
15 [nam̥] ³⁶ pove[lê ³⁷ v̥ svoe] ³⁸	expressit in sui
[vsp]ominanie ³⁹ · Učeni ⁴⁰	memóriam. Docti
sv(e)t(i)mi zap(o)v(ê)d[(̥)mi ⁴¹ h]l[ê	sacris institútis, panem,
b̥] ⁴² životni ⁴³ v ⁴⁴ s(̥)p(a)sen	vinum in salútis
[ie] bl(a)g(oslav)laem̥ ⁴⁵ žr'tvu ⁴⁶ [·]	consecrámus hóstiam.
20 U[če]nie ⁴⁷ [dae]t se ⁴⁸ krst	Dogma datur Chri-
[êno]m̥ ⁴⁹ da pl̥t̥ ⁵⁰ premênu	stiánis, quod in carnem transit
[et] ⁵¹ se v ⁵² hlêb̥ ⁵³ a vino	panis, et vinum in

²⁹ s[vêtlo]stiû] s(vê)flos't̥ Vb₁³⁰ prosvêœae[t̥ se]] prosvêœaet' Vat₄ prosvêœaet̥ Roč Kop Vb₂ Pt pros'vêœaet̥ Vb₁ Oxf₁ prosvêœaet̥ Oxf₂ prosvêœaet' se Hrv Lab₂ prosvêœaet se Lab₁³¹ Eže] čto Hrv č'to Vb₁³² [n]a] n̥ Pt³³ trpezê] tr̥pezê Vat₄ trpêzi Hrv Oxf₁ trpezi Lab₁ trpêzê Oxf₂ Roč s'tolê Vb₁³⁴ stvorí] s'tvorí Kop st'vorí Oxf₁ s̥t'vorí Vb₁³⁵ [stvoriti i]] s'tvoriti i Kop Vb₁ i n(a)m̥ Oxf₁ Pt om. Hrv³⁶ [nam̥]] nam' Vat₄ Lab₁ stvoriti Oxf₁ Pt³⁷ pove[lê]] povêlê Lab₂³⁸ [v̥ svoe]] v̥ svoe Vat₄ Oxf₂ Roč Vb₂ Pt v' svoe Kop Lab₁ Lab₂ Oxf₁ Vb₁ om. Hrv³⁹ [vsp]ominanie] v's̥pominanie Lab₂ v'spominanie Oxf₁ Vb₁ spom(i)nanie Pt⁴⁰ Učeni] Učini (sic!) Hrv Roč⁴¹ zap(o)v(ê)d[(̥)mi]] zapovêd'mi Lab₁ Lab₂ Roč zap(o)v(ê)di Hrv Vb₁⁴² [h]l[êb̥]] hlêb' Roč Vb₂⁴³ životni] život'ni Hrv Kop Lab₂ Roč Oxf₁ živi Vb₁⁴⁴ v] v' Hrv Lab₂ Oxf₁ Vb₁⁴⁵ bl(a)g(oslav)laem̥] bl(agosla)vlaem' Vat₄ Oxf₁ bl(agosla)vlaemo Vb₁⁴⁶ žr'tvu] žr̥tvu Kop Pt žrtvu Lab₁ Lab₂ Oxf₂ Roč Vb₂ oš'tiû Vb₁⁴⁷ U[če]nie] Nauk' Vb₁⁴⁸ [dae]t se] daet' se Hrv Kop Lab₂ Oxf₂ se daet̥ Vb₁⁴⁹ krst[êno]m̥] kr'st̥ênom' Vat₄ krst'ênom̥ Lab₂ h(r̥st)̥ênom̥ Hrv Kop Roč Vb₁ Vb₂ Oxf₂ Pt h(r̥st)̥ênom' Lab₁ Oxf₁⁵⁰ pl̥t̥] pl̥t' Vat₄ pl't̥ Kop pl(̥)t̥ Lab₂ pl't̥ Lab₁ hlêb̥ Oxf₁ Oxf₂ Vb₁ Roč Pt⁵¹ premênu[et]] prêmênuet Vat₄ premênuet Kop Vb₂ Pt prêmênuet' Lab₂ prêmênit Oxf₁ premunuet' (sic!) Oxf₂ prieminaet' Hrv preminûet' Vb₁⁵² v] v' Oxf₁ Vb₁ Oxf₂⁵³ hlêb̥] hlêb' Lab₁ h'lêb̥ Lab₂ pl̥t̥ Oxf₁ Pt pl't̥ Roč pl't̥ Vb₁ Oxf₂

[v ⁵⁴ kꙗvъ ⁵⁵ ·] Čto ⁵⁶ ne primešъ ⁵⁷	ságuinem. Quod non capis,
č[to ⁵⁸] ne ⁵⁹ vidišъ ⁶⁰ d(u)h(o)vn	quod non vides, animósa
25 a ⁶¹ t[vrъd]itъ ⁶² vêra ⁶³ · be	firmat fides, praeter
z[ъ] ⁶⁴ rêči ⁶⁵ redniъ ⁶⁶ · Po ⁶⁷ ra	rerum órđinem. Sub di-
[z'br]aniъ ⁶⁸ obrazêhъ ⁶⁹	vérşis speciébus,
28 [znamenie]mъ ⁷⁰ ne inê[mъ ⁷¹ daet] ⁷²	signis tantum, et non,

⁵⁴ [v]] v' Vb₁ Kop Lab₁ v(ъ) Oxf₂

⁵⁵ [kꙗvъ]] kꙗvъ Hrv Vb₂ Vb₁ Kop Lab₁ Oxf₂ Pt kꙗvъ Oxf₁ Lab₂ Roč

⁵⁶ Čto] Č'to Kop Č'to Lab₂ Ča Vb₁

⁵⁷ primešъ] primeš' Vat₄ Hrv Kop Lab₁ Roč primetъ Oxf₂ primet' Oxf₁ imašъ Vb₁

⁵⁸ č[to]] č'to Kop ča Vb₁

⁵⁹ ne] ni Pt

⁶⁰ vidišъ] vidiš' Vat₄ vidiš'i Hrv vidit' Oxf₁ vidiť Oxf₂

⁶¹ d(u)h(o)vna] d(u)h(o)v(ъ)na Hrv d(u)hov'na Vb₁

⁶² t[vrъd]itъ] tvr'dit' Vat₄ Roč tvr'ditъ Kop tvrdit' Lab₁ Oxf₁ t'vrditъ Vb₁ tvoritъ Oxf₂ om. Hrv

⁶³ vêra] vera Lab₂ Vb₂

⁶⁴ bez[ъ]] bez' Hrv Kop Lab₁ Oxf₁ Vb₁ bēzъ Lab₂ bēz Oxf₂ Pt Bez Roč

⁶⁵ rêči] riči Hrv brêči (sic!) Roč Pt

⁶⁶ redniъ] rednih' Vat₄ red'niъ Hrv Kop Lab₂ Vb₁

⁶⁷ Po] Pod' Vb₁

⁶⁸ ra[z'br]aniъ] raz'branêh' Vat₄ razъbraniъ Kop razbranih' Lab₁ raz'b'raniъ Oxf₁ raz'br(a)n'niъ Roč razabraniъ Lab₂ razab'raniъ Vb₁ razbraniъ Vb₂ razbranêhъ Pt

⁶⁹ obrazêhъ] obrazêh' Vat₄ ob'razêhъ Kop Vb₁ obraziъ Hrv

⁷⁰ [znamenie]mъ] znameniem' Vat₄ Oxf₁ z'namênienъ Kop z'namenienъ Vb₁

⁷¹ ne inê[mъ]] ne inim' Vat₄ nevin'nimъ Hrv Kop nê inimъ Lab₂ nevinnim' Oxf₁ ne inimъ Oxf₂ Roč Vb₂ Pt nimimъ Vb₁

⁷² [daet]] daet' Lab₁ Vb₁ daût' Hrv Kop daût Oxf₂ om. Oxf₁

1b

- 1 [se¹ rêči² velič³]nie³ rebus, latent res exímiae.
 P[lt̩⁴ braš̩no⁵ k]rv̩⁶ pi Caro cibus, sanguis po-
 [tie⁷ prêb]ivaet̩⁸ h(ɾst)̩⁹ v tus: manet tamen Christus
 [̩s̩⁹ pod¹⁰ oboê¹¹ [obraz]a¹² · totus, sub utrâque spécie.
 5 Peč̩en̩¹³ k¹⁴ sr'cu¹⁵ ner[azrê] A suménte non concí-
 zan̩¹⁶ nerazlomlen̩¹⁷ sus, non confractus,
 nerazlučen̩¹⁸ · cêl̩¹⁹ pri non divísus: integer accí-
 emlet²⁰ se · Požret̩²¹ pitur. Sumit
 edin̩²² požrut̩²³ tisu unus, sumunt mil-
-
- ¹ [se]] *om.* Oxf₁
² [rêči]] riči Hrv
³ [velič]nie] velič'nie Kop Lab₂ nevin'nie (*sic! precrtano i podvučeno točkicama*) velič'nie
 Oxf₁ veličie Vb₁
⁴ P[lt̩]] Plt̩' Vat₁ Plt̩' Roč Oxf₂ P'lt̩ Oxf₁ Pl't̩ Lab₂ P'l't̩ Vb₁
⁵ [braš̩no]] braš̩no Vat₄ Lab₁ Oxf₁ Oxf₂ Roč Vb₂ Pt braš'no Hrv Lab₂ piča Vb₁
⁶ [k]rv̩] kr̩v' Vat₄ kr'v̩ Kop Oxf₂ Lab₂ Roč a kr'v̩ Vb₁ krv' Oxf₁
⁷ pi[tie]] *praec.* v Roč
⁸ [prêb]ivaet̩] prêbivaet' Vat₄ Oxf₁ prebivaet̩ Hrv Lab₁ Lab₂ Oxf₂ Roč Vb₂ Pt prebivae
 Kop prebivaet̩ t(a)ko Vb₁
⁹ v[̩s̩]] v's̩ Vat₄ Lab₂ v vas̩ Vb₂ v' nas̩ Kop Vb₁ v n(a)s̩ Hrv Lab₁ pod Roč
¹⁰ pod] pod̩ Vat₄ Lab₂ Vb₂ Pt pod' Hrv Kop Lab₁ Oxf₁ Oxf₂ Vb₁ oboê Roč
¹¹ oboê] obiê Pt obraza Roč
¹² [obraz]a] ob'raza Kop Vb₁ vas̩ Roč
¹³ Peč̩en̩] Pečen' Vat₄ Oxf₁ Pt P[ēč̩en̩] Roč
¹⁴ k] k' Vb₁ [k] Roč
¹⁵ sr'cu] sr(̩d̩)cu Vat₄ Hrv Kop Lab₁ Oxf₁ Pt srcu Vb₂ Oxf₂ [sr'cu] Roč
¹⁶ ner[azrê]zan̩] nerazrêzan' Vat₄ Kop Oxf₁ neraz'rizan̩ Hrv nerazrezan̩ Lab₂
 raz'rezan̩ Vb₁ – Do ovog mjesta može se pratiti paralelan tekst u Lab₁ (112d/4–30) u
 kojemu »između f. 112cd i 113ab nema evanđelja i ostalih dijelova na Tijelovo, ni početka
 mise, poslanice i jednog dijela evanđelja za nedjelju u oktavi Tijelova« (Pantelić 1964: 43).
 Tekst MLab₁ 113a započinje riječima iz Lukina evanđelja: <č(love)k̩ ete' r' stvori vêč(e)ru
 veliũ . i z'va mnogie (usp. MHrv 118(120)b/12 – Dominica II. post pentekosten).
¹⁷ nerazlomlen̩] nerazlomlen' Vat₄ Pt nerazlom'len̩ Kop nerazlomlên̩ Lab₂
 neraz'lomlen̩ Vb₁ nerazlučen' Oxf₁
¹⁸ nerazlučen̩] nerazlučen' Vat₄ neraz'lučen̩ Hrv nirazlučen̩ Kop nerazlomlen' Oxf₁
 na Vb₁ *praec.* i Oxf₂ *om.* Pt
¹⁹ cêl̩] cêl' Vat₄ Roč Oxf₁ cîl̩ Hrv cel̩ Lab₂ Vb₁ Vb₂
²⁰ priemlet] priemlet' Hrv Kop Lab₂ Vb₁ priem'let Oxf₁
²¹ Požret̩] Požret' Vat₄ Hrv Oxf₁ Požrêt̩ Kop pož'ret̩ Vb₁
²² edin̩] edin' Vat₄ Oxf₁
²³ požrut̩] požrut' Vat₄ Oxf₁ Roč pož'rut̩ Vb₁ požret̩ Hrv

10	če ²⁴ · eliko si toliko o nъ ²⁵ · i pož[retъ] ²⁶ se i ²⁷ ne ²⁸ pož ret ²⁹ se ³⁰ · P[ožr]utъ ³¹ za li ³² pož[rutъ] ³³ do]bri ³⁴ · n [e ³⁵ vsi ³⁶ edinimъ ³⁷ dêlomъ ³⁸	le: nec sumptus consúmitur. Sumunt boni, sumunt mali: sorte tamen inaequáli, vitae, vel intéritus
15	života ili pagubi] Semrъ ³⁹ estъ ⁴⁰ zalimъ ⁴¹ [životъ že ⁴²] dobrimъ ⁴³ · ott [u]dъ ⁴⁴ kruhъ ⁴⁵ požr'ъ ⁴⁶ [ko] liko e[stъ] ⁴⁷ razdêle[ni] 20 e ⁴⁸ viho[žde]nie ⁴⁹ · Raz[l]	Mors est malis, vita bonis: vi- de paris sumptiόνis, quam sit dispar éxitus. Frac-

²⁴ tisuće] · ě · [=1000] Vat₄ Hrv Roč Vb₁ Oxf₂ Oxf₁ Lab₂ Pt²⁵ onъ] on' Oxf₁ *praec.* i Vb₁²⁶ pož[retъ]] požret Vat₄ Roč Oxf₁ Oxf₂ Vb₂ Pt požret' Hrv Kop Lab₂ pož'rêť Vb₁²⁷ i] *om.* Vb₁ Pt²⁸ ne] *om.* Vb₁²⁹ požret] požret' Hrv Kop Lab₂ Oxf₁ *om.* Vb₁³⁰ se] *om.* Vb₁³¹ P[ožr]utъ] Požrut' Vat₄ Oxf₁ Požrъutъ Lab₂ pož'rutъ Vb₁ Požrut Pt³² zali] zъli Vat₄ zli Hrv³³ pož[rutъ]] požrut' Vat₄ Oxf₁ pož'rutъ Vb₁³⁴ [do]bri] dob'ri Kop Vb₁³⁵ n[e]] *praec.* na Oxf₁³⁶ [vsi]] [vs]i Hrv v'si Kop Vb₁ Lab₂³⁷ [edinimъ]] edinim' Vat₄ Hrv Oxf₁ edinêмъ Kop Roč Vb₂ edn(i)мъ Oxf₂ *om.* Vb₁³⁸ [dêlomъ]] dêlom' Vat₄ Oxf₁³⁹ Semrъtъ] Semr't' Vat₄ Oxf₁ Semrt' Kop semr'tъ Roč sem'rъtъ Vb₁ Semrtъ Hrv Vb₂ Oxf₂ Lab₂ Pt⁴⁰ estъ] est' Vat₄ e(stъ) Hrv Oxf₁ Roč Vb₁ Vb₂ Pt⁴¹ zalimъ] zъlim' Vat₄ zalim' Oxf₁⁴² [život že]] živ(o)tъ e(stъ) Oxf₁ a životъ Hrv Oxf₂ Vb₁⁴³ dobrimъ] dob'rimъ Kop Vb₁ dobrim' Oxf₁⁴⁴ ott[u]dъ] otuđu Hrv ot tudu Kop Vb₂ otkuđu Oxf₁ otuđu Roč ot'nudu Vb₁⁴⁵ kruhъ] kruh' Vat₄ Hrv k'ruhъ Kop Vb₁⁴⁶ požr'ъ] požrъť Vat₄ požretъ Hrv Oxf₂ pož'reť Kop požrtъ Lab₂ Roč Vb₂ Pt pož'rutъ Vb₁⁴⁷ e[stъ]] est' Vat₄ e(stъ) Hrv Oxf₁ Vb₁ Vb₂ Pt razdêleno Roč Lab₂⁴⁸ razdêle[ni]e] razdêleno Vat₄ Kop Oxf₁ Vb₂ raz'dêleno Vb₁ razdeleno Pt razlomleno Oxf₂ e(stъ) Roč estъ Lab₂⁴⁹ viho[žde]nie] vihož'denie Kop vihoždênie Lab₂ vihoženie Oxf₁ v(i)hoženie Hrv vihoenie Oxf₂ Vb₁ Pt

[om]leno ⁵⁰ potomъ ⁵¹ s(ve)to ⁵²	to demum sacraménto,
[t(ê)]lo ⁵³ ne dvoit ⁵⁴ se · na	ne vacílles, sed
pomeni ⁵⁵ selikoe ⁵⁶ pod' ⁵⁷ i	meménto, tantum esse sub
zlomlenie ⁵⁸ eliko vъ ⁵⁹	fragménto, quantum
25 vsemъ ⁶⁰ kriet ⁶¹ se: Ni edi	toto tégitur. Nulla
no budetъ ⁶² razrêza	rei fit scissúra:
nie ⁶³ zn(a)m(e)niê ⁶⁴ toliko nъ ⁶⁵	signi tantum
28 budetъ ⁶⁶ zlom[l]en[ie] ⁶⁷	fit fractúra:

⁵⁰ Razlomleno] Razlom'leno Kop Raz'lomleno Vb₁

⁵¹ potomъ] potom' Vat₄ Oxf₁

⁵² s(ve)to] s(ve)toe Oxf₁

⁵³ [t(ê)]lo] telo Vb₂

⁵⁴ dvoit] dvoit' Hrv Kop Lab₂ d'voi Vb₁

⁵⁵ pomeni] add. se Oxf₂ Pt pomenet' se Kop

⁵⁶ selikoe] eliko Oxf₂ Pt elikoe Kop tolikoe Oxf₁ Roč velikoe Vb₁

⁵⁷ pod'] podъ Vat₄ Lab₂ Oxf₂ Vb₂ Pt

⁵⁸ izlomlenie] izlomleniem' Vat₄ Oxf₁ izlomleniemъ Hrv Lab₂ Roč Pt izlom'leniemъ Kop z'lomlenie Vb₁

⁵⁹ vъ] v' Vat₄ Hrv Kop va Roč Vb₁ Vb₂ Oxf₂ Lab₂

⁶⁰ vsemъ] v'semъ Hrv Vb₁ Lab₂ v(ъ)semъ Kop vsem' Oxf₁ add. mirê Vb₂

⁶¹ kriet] kriet' Hrv Kop Lab₂ Oxf₁ Oxf₂ k'riet' Vb₁

⁶² budetъ] budêтъ Lab₂ budet' Oxf₁ budi Hrv Kop

⁶³ razrêzanie] raz'rizanie Hrv razrezanie Lab₂ razrêzaniê Oxf₁ raz'rêzanie Vb₁

⁶⁴ zn(a)m(e)niê] z'namenîe Vb₁ znamêniê Lab₂ zn(a)m(e)nie Oxf₁

⁶⁵ nъ] na Vat₄ Kop Lab₂ Oxf₁ Oxf₂ Roč Vb₁ Vb₂ da Hrv Pt

⁶⁶ budetъ] budet' Vat₄ Hrv Kop Oxf₁ budêтъ Lab₂

⁶⁷ zlom[l]en[ie]] z'lomlenie Vb₁

1c

1 eže¹ ni² stanje³ ni⁴ sto[ê]
nie⁵ · zn(a)m(e)niû⁶ umnit⁷ se ·
Se est⁸ hlêb⁹ s(i)nov¹⁰ n

e podast¹¹ se psom¹² · v¹³

5 obraz¹⁴ znam(e)naet¹⁵ se ·
egda¹⁶ isaka^{*} vznêse¹⁷ v žr'tv
u¹⁸ · agnac¹⁹ paski²⁰ zaka
laet²¹ se · dast²² se ma

quae nec status, nec statû-
ra, signâti minûitur.

Ecce [*panis Angelorum, factus
cibus viatorum: * vere*] panis
filiûrum

non mittendus cánibus. In

figûris praesignatur,
cum Isaac immolatur:
agnus paschae deputa-
tur: datur ma-

¹ eže] ko Hrv

² ni] n(a)s⁵ Hrv na Vb₁

³ stanje] s'tanje Kop Vb₁ stinje Hrv – Hrvatski crkvenoslavenski prijevod latinskoga stiha *qua nec status, nec statûra* kao *ko n(a)s⁵ s(ve)tinie* u Hrv može se objasniti jedino »pogrešnim razumijevanjem glagoljskoga predloška«: »Eže je, kao i drugdje u Hrv, zamijenjeno mlađim *ko*, niječna čestica *ni* pogrešno je interpretirana kao akuzativ lične zamjenice prvog lica množine i zamijenjena mlađim oblikom *n(a)s⁵*, a *stanje* je pretvoreno u *s(ve)tinie*« (KOVAČEVIĆ; MIHALJEVIĆ; SUDEC 2010: 366).

⁴ ni] om. Hrv

⁵ sto[ê]nie] s'toênie Kop Vb₁ om. Hrv

⁶ zn(a)m(e)niû] z'nameniê Lab₂ znam(e)niê Oxf₂ z'n(a)menati û Vb₁

⁷ umnit] umñit Vat₄ um(ñ)nit Pt umnit' Hrv Lab₂ um'nit' Vb₁ umanit' Oxf₁

⁸ est⁸] est' Vat₄ e(st⁵) Hrv Oxf₁ Oxf₂ Roč Vb₁ Vb₂ e(st') Pt

⁹ hlêb⁹] h'lêb⁵ Lab₂Vb₁

¹⁰ s(i)nov¹⁰] s(i)nov' Vat₄ Oxf₁ s(i)noval' Hrv sinovl⁵ iže Oxf₂ s(i)n(o)v⁵ Kop Vb₁ s(i)novl⁵ Pt

^{*} »Staroslav. prijevod je izmiješao sadržaj 21. i 22. strofe izostavivši 2 lat. stiha: *Ecce panis angelorum, factus cibus viatorum.*« (PANTELIC 1967: 23).

¹¹ podast] podast' Vat₄ Kop Lab₂ Oxf₁ Oxf₂ podaet' Hrv Vb₁ podat Pt

¹² psom¹²] psom' Vat₄ Oxf₁ p'som⁵ Hrv Kop Lab₂ Oxf₂ Roč Vb₁

¹³ v¹³] v' Hrv Kop va Roč Lab₂ Oxf₁ Oxf₂ Vb₁ Vb₂

¹⁴ obraz¹⁴] obraz' Vat₄ Vb₂ obrazêh⁵ Oxf₁ ob'razêh⁵ Vb₁

¹⁵ znam(e)naet] znamenaet Vat₄ Oxf₂ Roč Vb₂ Pt zn(a)menaet' Vb₁ z'namênaet' Kop znamênaet' Lab₂ zn(a)m(e)nuet Oxf₁ zn(a)menuet' Hrv

¹⁶ egda] eg'da Kop kog'da Vb₁

^{*} Riječ *isaka* ispisana je sitnim slovima u poredi iznad retka 6c (vertikalna kvačica, poput vrha strelice usmjerena je prema njoj, kao prvotno ispuštenoj, naknadno dodanoj riječi).

¹⁷ vznêse] vznes Hrv v'znes Kop Lab₂ Oxf₁ Oxf₂ v'nese Vb₁ vnese Pt om. Roč

¹⁸ v žr'tvu] v' žr'tvu Oxf₁ v žrtvu Oxf₂ Vb₂ v'žrt'vu Vb₁ v žr't'vu Roč žrtvu Lab₂ žr(ñ)tvu Pt

¹⁹ agnac¹⁹] agn⁵ Oxf₁ Vat₄ agn'c⁵ Hrv ag'nac⁵ Kop Vb₁ aganc⁵ Oxf₂ agnac' Pt

²⁰ paski] pas'ki Kop Lab₂ Vb₁

²¹ zakalaet] zakalaet' Hrv Kop Lab₂ iz'dêlaet' Vb₁

²² dast] dast' Vat₄ Kop Lab₂ Vb₁ daet' Hrv

nna ²³ o(ťb)cemь ²⁴ · Dobri ²⁵ pas	nna pátribus. Bone pas-
10 tiru ²⁶ hlêbe ²⁷ istin'ni ²⁸ i(su)	tor, panis vere, Je-
se p(o)m(i)lui ²⁹ n(a)sь ³⁰ · ti n(a)sь ³¹ pa	su nostri miserére: tu nos pas-
si ³² ti n(a)sь ³³ hrani ³⁴ · ti n(a)sь	ce, nos tuére: tu nos
vidêti ³⁵ dobra ³⁶ stv	bona fac vidé-
ori ³⁷ v ³⁸ stranê ³⁹ živ[uçi]	re in terra vivéntium.
15 hь ⁴⁰ · Ti iže ⁴¹ vsa ⁴² vê[si] ⁴³	Tu, qui cuncta scis
i možeši · ti iže ⁴⁴ n(a)sь s	et vales: qui nos
p(a)saeši ⁴⁵ sadê ⁴⁶ semrtn	pascis hic mortá-
ihь ⁴⁷ · ti n(a)sь pridruži ⁴⁸ o	les: tuos ibi commensá-
ndê ⁴⁹ ê[du]čiһь ⁵⁰ i ⁵¹ pribli	les cohaerédes

²³ manna] man'na Vat₄ Hrv Roč Kop Vb₁ Lab₂²⁴ o(ťb)cemь] o(ťb)cem' Vat₄ Hrv²⁵ Dobri] Dob'ri Kop Vb₁²⁶ pastiru] pas'tiru Kop Vb₁²⁷ hlêbe] h'lêbe Kop Lab₂ Vb₁²⁸ istin'ni] is'tin'ni Vb₁ istinni Oxf₂ istin(ь)ni Pt²⁹ p(o)m(i)lui] p(o)m(i)lu·i Roč³⁰ nasь] nas' Vat₄ ni Vb₂³¹ n(a)sь] om. Vb₁³² pasi] s(ь)p(a)si Hrv hrani Oxf₁ om. Vb₁³³ n(a)sь] om. Vb₁³⁴ hrani] h'rani Kop pasi Oxf₁ om. Vb₁³⁵ vidêti] viditi Hrv dob'ra Vb₁ dobra Vb₂ Oxf₁³⁶ dobra] dob'ra Kop vidêti Oxf₁ Vb₂ Vb₁³⁷ stvori] s'tvori Kop Vb₁³⁸ v] v' Vb₁ Lab₂³⁹ stranê] strane Lab₂ z(e)mli Vb₁ str[a]nê Pt⁴⁰ živ[uçi]hь] živučih' Vat₄⁴¹ iže] ki Nov Hrv⁴² vsa] v'sa Kop Lab₂ vësi Roč Vb₁⁴³ vê[si]] viši Hrv vsa Roč v'sa Vb₁⁴⁴ iže] ki Hrv Nov že Oxf₂⁴⁵ sp(a)saeši] s(ь)p(a)saešь Vb₁ s(ь)p(a)saeši Hrv⁴⁶ sadê] sьdê Vat₄ z'dê Vb₁ om. Oxf₂⁴⁷ semrtnihь] semr'tnih' Vat₄ semrt'niһь Hrv Lab₂ semr'tniһь Oxf₁ Vb₁ smr'tniһь Oxf₂

nevin'niһь Roč semrtnih' Pt

⁴⁸ pridruži] prid'ruži Vb₁⁴⁹ ondê] on'dê Hrv Kop Vb₁ Vb₂ Oxf₂ Lab₂⁵⁰ ê[du]čiһь] êdučih' Vat₄ Pt⁵¹ i] om. Pt

- 20** ⁵²zni · ⁵³i ⁵⁴stvor⁵⁵i n(a)s⁵⁶ bit⁵⁷i et sodáles fac sanctórum
 n(e)b(e)skih⁵⁷ graêñ⁵⁸ · Am(e)n⁵⁹ · cívium. Amen. Allelúja.
 N(a)s(lêdovanie)⁶⁰ s(veta)go⁶¹ Sequéntia sancti Evangélii
 e(van)j(eli)ê⁶² ot iv(a)na⁶³ : secúndum Joánnem. **Joañ 6.f.**
 V (b o)no⁶⁴ vr(ê)me r(e)če i(su)s⁶⁵ u IN illo témpore: Dixit Jesus
 č(e)n(i)kom⁶⁶ svoim⁶⁷: turbis
 <i narodom⁶⁸ iûdêiskim⁶⁹> Judaeórum:
25 pl⁷⁰t⁷⁰ moê est⁷¹ is Caro mea ve-
 tin'noe⁷² brašno⁷³ · i re est cibus, et
 krv⁷⁴ moê est⁷⁵ ist sanguis meus vere
28 in'noe⁷⁶ pivo⁷⁷ · Iže⁷⁸ ês est potus. Qui man-

⁵² priblizni] priblizno Vat₄ prib'liz'ni Kop približi Lab₂ približe Hrv pridruži Oxf₁
 priž'rêblienê Vb₁ om. Pt

⁵³ i] ni Lab₂ n(a)s Oxf₁ om. Hrv Kop Roč Vb₁

⁵⁴ stvori] s'tvori Kop Vb₁ Lab₂ om. Oxf₁

⁵⁵ n(a)s] ondê Oxf₁

⁵⁶ bit⁵⁷i] om. Hrv

⁵⁷ n(e)b(e)skih] n(e)b(e)skih' Vat₄ Roč s(ve)tiñ Vb₁

⁵⁸ graêñ] graên' Vat₄ grajan' Hrv Oxf₁ graž'd(a)n' Kop graždan' Lab₂ Oxf₂ Roč g'raêñ Vb₁

⁵⁹ Am(e)n] Am(e)n' Kop

⁶⁰ N(a)s(lêdovanie)] om. Hrv Kop Lab₂ Nov Oxf₂ Vb₂

⁶¹ s(veta)go] om. Kop Lab₂ Oxf₂ Vb₂ Nov

⁶² e(van)j(eli)ê] om. Kop Oxf₂

⁶³ Iv 6,55–59; iv(a)na] ivana Hrv Kop Vb₁ Pt iv(ana) Vb₂ (i)vana Roč

⁶⁴ V (b o)no] no Pt

⁶⁵ i(su)s] i(su)s' Hrv

⁶⁶ uč(e)n(i)kom] uč(e)n(i)k(o)m' Vat₄

⁶⁷ svoim] svoim' Vat₄ Hrv Roč s'voim Kop

⁶⁸ <i narodom>] i narodom' Vat₄ Oxf₁ Berl

⁶⁹ <iûdêiskim>] iûdêiskim' Vat₄ Nov N Oxf₁ iûdêis'kim Berl New Oxf₂ Roč Vat₈ Vb₁

⁷⁰ pl⁷⁰t] pl⁷⁰t' Vat₄ pl't Berl Kop Lab₂ New Vat₈ Pl(b)t N Oxf₂ P'l⁷⁰t Oxf₁ P'l't Vb₁ pl't' Pt

⁷¹ est] est' Vat₄ istin'no Hrv Kop Nov

⁷² istin'noe] is'tin'noe Berl New istinnoe Vb₂ Oxf₂ is'tin'no Vb₁ uis'tinu (prvotno ispisano: is'tinnoe, zatim prekrizena slova »noe«, te dodano početno i završno nadredno slovo »u«)
 Vat₈ istin(b)no Pt est' Kop Nov Hrv

⁷³ brašno] b'raš'no Berl Kop Vb₁ braš'no Lab₂ New Nov N Oxf₁ Vat₈

⁷⁴ krv] krv' Vat₄ krv' Hrv Kop Pt kr'v Berl New Nov Roč Vb₁ kr'v' Oxf₁

⁷⁵ est] est' Vat₄ Pt pr(a)v(b)d(b)no Hrv

⁷⁶ istin'noe] is'tin'no Vb₁ istinnoe Oxf₂ Roč is'tinnoe N prav'dnoe Nov prav(b)d(b)noe
 Berl New Oxf₁ Vat₈ pravad'no Kop prav(b)dnoe Pt e(st) Hrv

⁷⁷ pivo] pitie Kop

⁷⁸ Iže] Iže Vat₄ Ki Hrv

1d

- 1 tь¹ pltь² mou³ i p'etь⁴ kr'vь⁵
 mou · vь⁶ mnê⁷ prebivaet⁸
 i azь⁹ v¹⁰ nemь¹¹ · Êkože¹² pos
 la¹³ me živei¹⁴ o(ть)ць¹⁵ · i azь¹⁶
- 5 živu o(ть)ca radi · êde
 i¹⁷ me¹⁸ živetь¹⁹ mene²⁰ radi ·
 Sa²¹ estь²² hlêbь²³ saša
 d'i²⁴ s n(e)b(e)se²⁵ · ne êkože²⁶ o(ть)ci
 vaši²⁷ êše²⁸ man'nu²⁹ v³⁰ pu
- dúcat meam carnem, et bibit
 meum sanguínem, in me manet,
 et ego in illo. Sicut misit
 me vivens Pater, et ego vivo
 propter Patrem, et qui mandú-
 cat me, et ipse vivet propter me.
 his est panis, qui de coelo
 descéndit. Non sicut manduca-
 vérunt patres vestri manna,

¹ êstь] êst' Vat₄ Oxf₁ Pt ês'ть N Vat₈ Vb₁

² pltь] plt' Vat₄ Roč pl't' Berl pl'ть Nov Lab₂ Roč Vb₁ p'ltь Oxf₁ Vat₈ tьlo Hrv Kop Oxf₂ New telo N Vb₂

³ mou] moe Hrv Kop New N Oxf₂ om. Vb₂

⁴ p'etь] pьet' Vat₄ p'e New pьetь Nov Pt p'et' Oxf₁ pьetь Oxf₂

⁵ kr'vь] krьvь Vat₄ Pt k'rvь Kop krьvь N Oxf₂ Roč Vat₈ New krv' Oxf₁ Vb₂

⁶ vь] v' Hrv Vat₈ va Kop Vb₁ Vb₂ Oxf₂ Lab₂ N Pt

⁷ mnê] m'nê Berl Kop Vb₁ N

⁸ prebivaet] prêbivaet' Vat₄ Oxf₁ prebivaetь Berl Hrv Kop Lab₂ N New Oxf₂ Roč Vb₁ Vb₂
 prêbivaetь Vat₈ Nov Pt

⁹ azь] az' Vat₄ Vat₈ Oxf₁

¹⁰ v] v' Berl Kop Roč Vat₈ Vb₁ New u Hrv

¹¹ nemь] nem' Vat₄ Oxf₁

¹² êkože] Kako Hrv

¹³ posla] pos'la Kop New Oxf₁ Vat₈ Vb₁

¹⁴ živei] živei Lab₂ o(ть)ць Hrv Berl Kop New Nov Oxf₁ Vat₈ Vb₁ Oxf₂ Pt o(ть)ц' N

¹⁵ o(ть)ць] živei Berl Hrv Kop New N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ živi Nov Pt

¹⁶ azь] az' Vat₄ Hrv Oxf₁

¹⁷ êdei] êdêi Berl Lab₂ New Nov Roč Vat₈ praec. i Berl New Nov Vat₈

¹⁸ me] mene Hrv

¹⁹ živetь] živ' budet' Vat₄ Berl živь budetь Hrv Kop Nov N Oxf₂ Vb₁ Roč New Pt živь
 budetь Lab₂ Vat₈ živ' bud(e)ть Oxf₁ praec.: ta Lab₂ N Oxf₂ i ta Vat₄ Roč

²⁰ mene] m'nê Vat₈

²¹ Sa] Se Hrv Roč Oxf₁ Sь Berl Vat₈ New

²² estь] est' Vat₄

²³ hlêbь] hlêb' Vat₄ Berl h'lêbь Kop om. Oxf₁

²⁴ sašad'i] sьš'dьi Vat₄ sьšad'i Berl New Oxf₁ sašadьi Nov Vb₂ Pt s n(e)b(e)se Roč

²⁵ s n(e)b(e)se] s' n(e)b(e)se Berl Vat₈ sьšad'i Roč

²⁶ êkože] k(a)ko Hrv

²⁷ vaši] v'ši Vat₈

²⁸ êše] jīše New ê(do)še Vat₈ man'nu Roč

²⁹ man'nu] mannu New Oxf₂ man(ь)nu Pt êše Roč

³⁰ v] v' Berl Kop Lab₂ Nov New Vat₈ Vb₁

- 10 stini³¹ i umrêše³² · Êdei³³ et mórtui sunt. Qui mandúcat
hlêbъ³⁴ sa³⁵ · živъ³⁶ bude hunc panem, vivet
tъ³⁷ v(ъ)³⁸ v(ê)ki · R(e)ci³⁹ veruû⁴⁰ . in aetérnum. Credo.
Pês(нь)⁴¹ · Êkože⁴² posla⁴³ me⁴⁴ ž **Offertorium.** Sicut misit me vi-
[i]ve[i]⁴⁵ ot(ъ)съ⁴⁶ i azъ⁴⁷] živu o[t(ъ)c] vens Pater, et ego vivo propter
15 a⁴⁸ radi · êdei⁴⁹ me živet[ъ]⁵⁰ Patrem, et qui mandúcat me, et
m(e)ne radi · al(elu)ê⁵¹ · N(a)d(ъ)⁵² ipse vivet propter me. Allelúja.
pr(i)n(o)s[i]⁵³ . **Secreta.**

³¹ pustini] pus'tini Berl New N Vat₈ Vb₁

³² umrêše] um'riše Berl New umriše Hrv umreše Lab₂ um'rêše Vb₁

³³ Êdei] Êdei Berl Lab₂ Vat₈ Roč

³⁴ hlêbъ] h'lêbъ Berl Vat₈ Vb₁ hlêb' Vb₂

³⁵ sa] съ Berl New Vat₈

³⁶ živъ] živ' Vat₄ Oxf₁ Roč

³⁷ budetъ] budet' Hrv Nov Oxf₁ Berl Kop Pt budêтъ Lab₂ Vat₈

³⁸ v(ъ)] vъ Vat₄ v' Hrv Nov va Kop Oxf₂

³⁹ R(e)ci] Rъci Vat₄ R'ci Roč om. Berl Hrv Kop New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt

⁴⁰ veruû] vêruû Vat₄ Lab₂ Roč add. v' e(dinogo) Vb₂ om. Berl Hrv Kop New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt

⁴¹ Iv 6,57; Pês(нь)] om. Vat₈

⁴² êkože] Kako Hrv êkože ... radi: *Offertorium diff.* Erei Roč Erêi Lab₂ / čisti Lab₂ Roč / tamêнь Roč tam'êнь g(ospodo)vê Lab₂ / i hlêb' Roč hlêbъ Lab₂ / vzdadet' Roč v'zdadetъ Lab₂ / b(ogu) · i togo r(a)di s(ve)ti budutъ b(og)u svoemu · Iže ne oskvrnetъ imene ego Roč Lab₂ – Levit 21. Sacerdotes Dómini incénsum et panes ófferunt Deo: et ideo sancti erunt Deo suo, et non pólluent nomen ejus, allelúja.

⁴³ posla] pos'la Kop Vat₈ Vb₁ me Berl New

⁴⁴ me] pos'la Berl New

⁴⁵ ž[i]ve[i]] žive Lab₂ ot(ъ)съ Berl Hrv Kop New Oxf₂ Vat₈ Oxf₁ Vb₁ Vb₂ ot(ъ)c' Nov otacъ Pt

⁴⁶ [o(тъ)съ]] živei Berl Hrv Kop New Nov Oxf₂ Oxf₁ Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt

⁴⁷ [i azъ]] i az' Vat₄ Hrv Nov Oxf₁

⁴⁸ o[t(ъ)c]a] oca Pt

⁴⁹ êdei] êdei Berl Vat₈ praec. i Berl New Nov

⁵⁰ živet[ъ]] živ' budet' Vat₄ Berl Kop živъ budetъ Nov Vb₁ Oxf₂ živ' budetъ Hrv živъ budêтъ Vat₈ živъ budet' Oxf₁ Pt živъ New praec. i ta Vat₄ Nov Vb₁ Pt

⁵¹ al(elu)ê] add.: al(elu)ê al(elu)ê Vat₄ Oxf₁ · ѿ· [=3] Nov Berl Vat₈ New Pt · ѿ· [=2] Vb₁ Oxf₂ Lab₂ add. sa strane, izvan stupca: Ili siû · Pês(нь) · r'ci erêi čisti tam'êнь g(ospode)vê i hlêbъ v'zd(a)detъ b(ogu) · i togo radi s(ve)ti budutъ · b(og)u svoemu · iže ne oskvrnetъ imene ego Kop

⁵² N(a)d(ъ)] Or(a)c(iê) Roč om. N

⁵³ pr(i)n(o)s[i]] pr(i)n(o)š(e)ni(емъ) Vb₁ <prinosi> Berl Hrv Lab₂ New Nov N Roč Oxf₂ Vat₈

Cr(ь)k(ь)vê ⁵⁴ tvoei ⁵⁵ prosimъ ⁵⁶ g(ospod)i edinstviê ⁵⁷ i ⁵⁸ mir a i ⁵⁹ m(i)l(o)sti ⁶⁰ dari ⁶¹ poda 20 i · êže ⁶² po ⁶³ vzdanihъ ⁶⁴ d arêhъ ⁶⁵ savkuplena ⁶⁶ [z] nam(e)naet ⁶⁷ se · G (ospode)mъ ⁶⁸ n(a)šimъ ⁶⁹ prop(a)ciê ⁷⁰ · Vêčni ⁷¹ b(ož)e ⁷² · Iž e ⁷³ vplćenimъ ⁷⁴ sl(o)v(e)se ⁷⁵ · I	Ecclésiæ tuæ, quæsumus Dómine, unitátis et pacis ropítius dona cocéde: quæ sub oblátis munéribus mystice de- signántur. Per Dóminem. Praefatio de Nativitate. Quia per incarnáti Verbi. Et
--	---

⁵⁴ **Cr(ь)k(ь)vê]** **Cr(ь)k(ь)vi** Berl Kop Nov Vat₈ <C>**r(ь)k(ь)vi** Pt **Crk'vê** Lab₂ **Crêkvi** New **Crík'vê** Vb₁ *praed.* V' Oxf₁

⁵⁵ **tvoei]** **t'voei** Kop Vb₁ **tvoi** Oxf₂

⁵⁶ **prosimъ]** **prosim'** Vat₄ Oxf₁ Berl **m(o)l(i)m(ь)** New Vat₈ *add.* **te** New

⁵⁷ **edinstviê]** **edin'stviê** Vat₄ Lab₂ **ed(i)n(ь)stvo** Berl **edin'stva** Hrv N Oxf₁ Kop **edin'stvo** New Roč Vb₁ **edinstva** Nov Oxf₂ **edin's'tva** Vat₈ **edin(ь)stva** Pt

⁵⁸ **i]** *om.* Berl Oxf₁ N

⁵⁹ **i]** **m(i)l(o)sr(ь)dъ** Kop Berl Hrv Nov N Oxf₁ Vat₈ Vb₁ Pt **m(i)l(o)sr'dъ** New **dari** Oxf₂ *om.* Roč

⁶⁰ **m(i)l(o)sti]** **m(i)l(o)srъdъ** Oxf₂ **milostivi** Lab₂ **dari** Kop Berl Hrv N New Nov Oxf₁ Vb₁ Vat₈ Pt

⁶¹ **dari]** **daniê** Berl Hrv New Nov Oxf₁ Pt **dêêniê** Oxf₂ N Kop **d(a)ni** Vat₈ **daêniê** Vb₁

⁶² **êže]** **ka** Hrv

⁶³ **po]** **pod** Oxf₂ N **pod'** Berl New Nov Kop Oxf₁ Vat₈ Vb₁ Pt **plod'** Hrv

⁶⁴ **vzdanihъ]** **vzdanih'** Vat₄ **vzdanehъ** Lab₂ **prineseniemъ** Berl New **prinesemъ** Hrv **prinesenimi** Kop Nov Oxf₁ Pt **pr(i)nesenimi** N Oxf₂ Vat₈ Vb₁

⁶⁵ **darêhъ]** **darêh'** Vat₄ **dari** Nov Vat₈ Kop Vb₁ Oxf₂ Oxf₁ N Pt *praec.* **i** New Hrv Berl

⁶⁶ **savkuplena]** **sъvkuplena** Vat₄ Roč **sav'kuplena** Lab₂ **prêsl(a)v(ь)no** Nov Kop Oxf₁ N Pt **prês'l(a)v(ь)no** Vat₈ **pres'l(a)v(ь)no** New **presl(a)v(ь)no** Hrv Berl Vb₁ Oxf₂

⁶⁷ **[z]nam(e)naet]** **zn(a)m(e)nuet** Vb₂ **znamenat'** Lab₂ **obrazuet'** Nov Hrv Vat₈ New Kop **ob'razuet'** Berl Vb₁ **obrazuet** Oxf₁ Oxf₂ Pt **obrazuet i** N *add.* **žret se i priemlet se** Oxf₂ N

⁶⁸ **G(ospode)mъ]** **G(ospode)m'** Vat₈ *praec.* S Vat₄ Roč *om.* Hrv Berl New Nov Kop Vb₁ Vb₂ Oxf₁ Oxf₂ Pt

⁶⁹ **n(a)šimъ]** **n(a)šim'** Vat₄ *om.* Nov Hrv Berl Vat₈ New Kop Vb₁ Vb₂ Oxf₁ Oxf₂ N Pt *add.:* **is(u)h(ьrъsto)m'** Vat₄ **is(u)h(ьrъsto)mъ** Roč / **s(i)n(o)m'** Vat₄ **s(i)nomъ** Roč / **tvoim'** Vat₄ **tvoimъ** Roč / **iže s toboû** Vat₄ Roč / **živet'** Vat₄

⁷⁰ **prop(a)ciê]** **profaciê** Nov Pt

⁷¹ **Vêčni]** *om.* Vat₄ Hrv Kop Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt

⁷² **b(ož)e]** *om.* Berl Hrv Kop Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt

⁷³ **Iže]** **êko** Berl Nov N Roč Vat₈ Pt **Kako** Hrv **êkože** New Oxf₂ Vb₁ Vb₂ Oxf₁ *om.* Kop

⁷⁴ **vplćenimъ]** **vpl'čenimъ** Vat₄ **v'plčeniê** Nov **vplčeniê** Pt **v'plčenie** Lab₂ **v'propl'čenie** Vb₁ **vproplčenie** Hrv Vb₂ Oxf₂ **vproplčenie dai** N **v'propl'čanii** Berl **vproplč(e)ni** Roč **v'proplčeni'** i New **proplčenie** Vat₈ **proplčeni** Oxf₁ *om.* Kop

⁷⁵ **sl(o)v(e)se]** *om.* Vat₄ Berl Hrv Kop Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vb₁ Vb₂ Pt

25 čî⁷⁶ v tainê⁷⁷ na roždas**tvo⁷⁸ h(r̥sto)vo⁷⁹ · Pês(нь)⁸⁰ ·****Eliko k****ratъ⁸¹ ače êste⁸² hlêbъ⁸³ si⁸⁴****28 i čašu siû⁸⁵ p'ete⁸⁶ · semrt⁸⁷ ·****dicitur per totam Octavam.****Communio. 1 Cor 11****Quotiescumquae****manducábatis panem hunc,****et cálicem bibétis, mortem**⁷⁶ *Ičî*] *om.* Vat₄ Berl Hrv Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt⁷⁷ *vtainê*] *om.* Vat₄ Berl Hrv Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt⁷⁸ *na roždastvo*] *na roždstvo* Vat₄ Roč Kop *na rois'tvo* Vb₂ *ot roj'stva* Hrv *om.* Berl Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt⁷⁹ *h(r̥sto)vo*] *h(r̥sto)va išči* Hrv *om.* Berl Lab₂ New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vb₁ Vat₈ Pt *add. i po v's(u) okt(abu)* Vb₂⁸⁰ 1 Cor 11,26; *Pês(нь)*] *Pês(a)n'* Berl⁸¹ *kratъ*] *krat'* Vat₄ *bo* Berl Hrv Kop Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Pt *bo kratъ* New⁸² *êste*] *ês'tъ* Berl New N Vat₈ *êstъ* Hrv Lab₂ Nov Oxf₂ Vb₁ Pt *êst'* Kop⁸³ *hlêbъ*] *hlêb'* Berl Nov Roč *h'lêbъ* Vb₁⁸⁴ *si*] *съ* Berl New *sa* Hrv Kop Nov Oxf₁ Oxf₂ Roč Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt *g(ospodъ)нь* N⁸⁵ *siû*] *g(ospodъ)nû* Berl Hrv Kop New Nov N Oxf₁ Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt⁸⁶ *p'ete*] *pъete* Vat₄ Roč *pъetъ* Nov Pt *p'etъ* Berl Hrv Kop New N Vat₈ Vb₁ Vb₂ *p'te* Lab₂ *pete* Roč *p'et'* Oxf₁ *petъ* Oxf₂⁸⁷ *semrt*] *semr't'* Vat₄ *semrtъ* Lab₂ Roč *om.* Berl Hrv Kop New Nov N Oxf₁ Oxf₂ Vat₈ Vb₁ Vb₂ Pt

KRATICE I IZVORI
(IZ FOTOTEKE STAROSLAVENSKOGA INSTITUTA)

- MBerl – *Berlinski misal*, 1402. g., Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin, *Ms. Ham. 444*.
- MBrib – *Bribirski misal*, 15. st., Zagreb, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), *III b 3 (Kuk. 3)*.
- MHrv – *Hrvojev misal*, *Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića*, oko 1404. g., Istanbul, Topkapı Sarayı.
- MKop – *Kopenhagenski misal*, kraj 14. st., Kopenhagen, Det Kongelige Bibliotek, *Ny kongelig Samling 41b, 2 o*.
- MKož – Kožičićev *Misal Hruacki*, (tiskan) 1531. g.
- MLab₁ – *Ljubljanski prvi misal*, 15. st., Ljubljana, Nacionalna in univerzitetna knjižnica, *Ms 162* (stara sign.: *C 162a/2*)
- MLab₂ – *Ljubljanski drugi misal*, 15. st., Ljubljana, Nacionalna in univerzitetna knjižnica, *Ms 164* (stara sign.: *C 164a/2*).
- MModr – *Misal Pavla Modrušanina*, (tiskan) 1528. g.
- MN – *Novljanski misal*, 1. pol. 15. st., Novi Vinodolski, Župni ured.
- MNew – *Njujorški misal*, sredina 15. st., New York, The Pierpont Morgan Library, *M. 931*.
- MNov – *Misal kneza Novaka*, 1368. g., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. Slav. 8*.
- MOxf₁ – *Oksfordski prvi misal*, 15. st., Oxford, Bodleian Library, *Ms. Canon. Lit. 373*.
- MOxf₂ – *Oksfordski drugi misal*, 15. st., Oxford, Bodleian Library, *Ms. Canon. Lit. 349*.
- MPt – *Prvotisak hrvatskoglagoljskoga misala*, 1483. g. Faksimilni pre-tisak: *Misal po zakonu rimskoga dvora*, *Prvotisak: godine 1483. Pretisak: Zagreb 1971*. Ur. Ivo FRANGEŠ, Slavko GOLDSTEIN et al. (Zagreb: Liber-Mladost).
- MRoč – *Ročki misal*, 1420. g., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. Slav. 4*.
- MVat₄ – *Misal Vatikanski četvrti*, poč. 14. st. (između 1317. i 1323. g.),¹ Vatikan, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Borg. Illir. 4*.

¹ Usp. PANTELIĆ 1957: 276.

MVat₈ – *Misal Vatikanski osmi*, 1435. g., Vatikan, Biblioteca Apostolica Vaticana, *Borg. Illir.* 8.

MVb₁ – *I. vrbnički misal*, 1456. g., Vrbnik, Župni ured.

MVb₂ – *II. vrbnički misal*, 1462. g., Vrbnik, Župni ured.

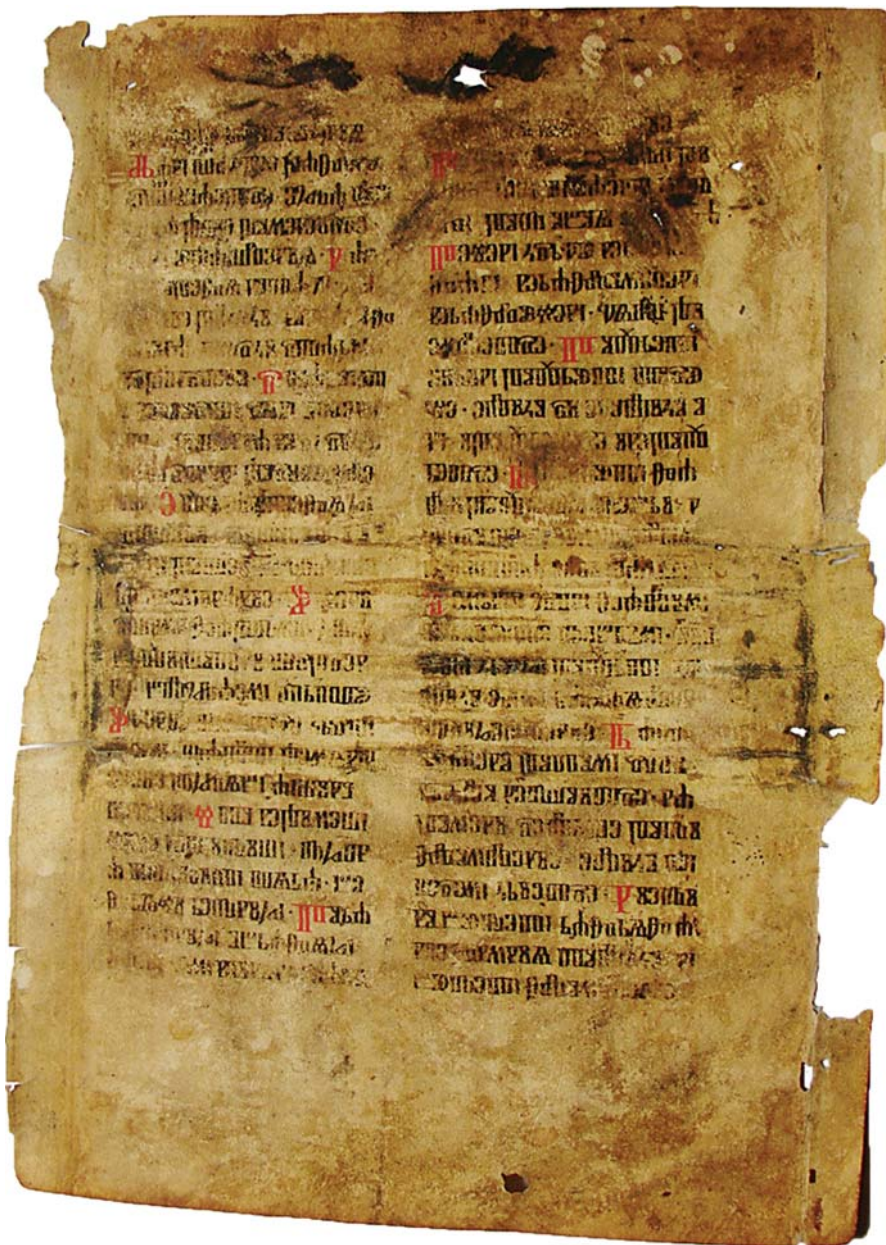
LITERATURA

- Abraham a San(c)ta Clara. HE = *Hrvatska enciklopedija* I: A–Bd. / Ur. Dalibor Brozović. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999, 13.
- ABRAHAM-A-SANCTA-CLARA. *Wikipedia. Die freie Enzyklopädie*. <http://de.wikipedia.org/wiki/Abraham-a-Santa-Clara>, preuzeto 11. X. 2010.
- BIBLIJA = *Biblija: Stari i Novi zavjet*. 1994. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- BIRNBAUM, H. »Introduction«. U: BIRNBAUM, H.; P. REHDER. 1977. *The New York Missal: An early 15th-century Croato-Glagolitic manuscript*, vol 1, *Facsimile text with an Introduction by Henrik Birnbaum*. München: Verlag Otto Sagner, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 5–20.
- DIMITROVA, M. 1999. Das New Yorker Missale. Eine kroato-glagolitische Handschrift des frühen 15. Jahrhunderts. Kritische Edition von Eve-Marie Schmidt-Deeg, München 1994. *Slovo* 47–49, 307–312.
- DŽUROVA, A.; K. STANČEV; M. JAPUNDŽIĆ. 1985. *Opis na slavjanskite rъkopisi vъv Vatikanskata biblioteka. Catalogo dei manoscritti slavi della Biblioteca Vaticana*. Sofija: Svjat.
- Franziskanerkloster Hall in Tirol. *Wikipedia. Die freie Enzyklopädie*. <http://de.wikipedia.org/wiki/Franziskanerkloster>, preuzeto 11. X. 2010.
- FRANGEŠ, I.; GOLDSTEIN, S. et al. 1971. *Misal po zakonu rimskoga dvora, Prvotisak: godine 1483. Pretisak: Zagreb 1971*. Ur. Ivo Frangeš, Slavko Goldstein et al. Zagreb: Liber – Mladost.
- FUČIĆ, B. 1982. *Glagoljski natpisi*. Zagreb: JAZU.
- FUČIĆ, B. 1996. *Vid Omišljanin*. Omišalj: Općina Omišalj, Odbor za obilježavanje šest stoljeća brevijara Vida Omišljanina – Buzet: Grad Buzet – Roč: Katedra Čakavskog sabora.
- GRCE, M. 2010. Izlošci koji graniče sa senzacijom. *Novi List*, 16. listopada 2010., 67.
- HERCIGONJA, E. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige. Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- HOSU, S. 1977. Srednjovjekovna latinska književnost. U: *Povijest svjetske književnosti* 2. V. Vratović (ur.). Zagreb: Mladost, 347–403.
- HUEBER, A. *Ueber Heribert von Salurn Beitrag zur Kunde deutsche Sprache am Ende des 17 Jahrhunderts*. Innsbruck 1872. <http://www.bol.ch/shop/boc-start-startseite/suchartikel/ueber-heribert-von-salurn-beitrag-zur-kunde>, preuzeto 11. X. 2010.

- KEMIVES, M. 2001. Dolazak kapucina u Varaždin i znameniti kapucini tijekom 300 godina varaždinskog samostana. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 12-13*, 123–146.
- KOVAČEVIĆ, A.; M. MIHALJEVIĆ; S. SUDEC. 2010. Hrvatski crkvenoslaven-ski prijevod tekstova sv. Tome Akvinskoga. *Slovo 60*, 359–476.
- LASZOWSKI, E. 1994 [1925]. Dokinuće Reda kapucina u Zagrebu g. 1788. U: *Stari i novi Zagreb*. Zagreb: Školska knjiga [Zagreb: Braća Hrvatskog zma-ja], 166–171.
- MIHALJEVIĆ, M. 2009. Hrvatski crkvenoslavenski jezik. U: *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kul-ture i znanosti Croatica, 283–349.
- MIHALJEVIĆ, M.; A. VLAŠIĆ-ANIĆ. 2010. Novootkriveni glagoljski fragmenti u riječkoj kapucinskoj knjižnici. *Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven. Festschrift für Radoslav Katičić zum 80. Geburtstag*. Herausgegeben von E. Stadnik-Holzer und G. Holzer. Wien: Peter Lang, 95–124.
- NAZOR, A.; J. BRATULIĆ; M. TOMASOVIĆ. 2002. *Drei Schriften – Drei Sprachen. Kroatische Schriftdenkmäler und Drucke durch Jahrhunderte*. Zagreb: Erasmus naklada.
- PANTELIĆ, M. 1957. Hronološki elementi u Ročkom misalu. *Slovo 6-8*, 263–277.
- PANTELIĆ, M. 1964. Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca. *Radovi Staroslavenskog instituta 5*, 5–98.
- PANTELIĆ, M. 1967. Prvotisak glagoljskog misala iz 1483. prema Misalu kneza Novaka iz 1368. *Radovi Staroslavenskog instituta 6*, 5–108.
- PANTELIĆ, M. 1973. Hrvojev misal i njegov historijskoliturgijski sastav. U: *Missale Hervoiæ ducis spalatensis croatico-glagoliticum. Transcriptio et commentarium*. Editionem curaverunt Biserka Grabar – Anica Nazor – Marija Pantelić sub redactione Vjekoslav Štefanić. Zagreb: Staroslavenski institut – Ljubljana: Mladinska knjiga – Graz: Akademische Druck -u. Verlagsanstalt, 489–494.
- PUSTET, F. 1887. *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini*. Editio secunda juxta editionem typicam. Ratisbonæ, Neo Eboraci et Cincinnati. Sumptibus, chartis et typis Friderici Pustet. MDCCCLXXXVII.
- RADOVI 2001. = *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 12-13*.
- SCHMIDT, H. P. *Heribert von Salurn O.M.C. (1637-1700) als Prediger*, Phil. Diss. (Masch.) Innsburck 1946. *BIBLIEX. Bibliographie européenne des exempla*. <http://cc.bingj.com/cache.aspx?q=Schmidt, preuzeto 11. X. 2010>.
- SUDEC, S. 2009. Omot korica Karlobaških ljekaruša. *Karlobaške ljekaruše. Rasprave i građa za povijest znanosti 9*. M. Pećina i S. Fatović-Ferenčić (ur.). Zagreb: Razred za medicinske znanosti HAZU, 111–133.
- SVANE, G. O. 1965. Kopenhagenski glagoljski misal. *Slovo 15-16*, 59–93.
- ŠAGI, B. Z. 1996. Kapucinska knjižnica u Varaždinu. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 8-9*, 103–109.

- ŠAGI, B. Z. 2001. Pastoralna djelatnost kapucina u Varaždinu. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 12-13*, 165–174.
- ŠAGI-BUNIĆ, T. J. 1976. Redovnička zajednica kojoj je pripadao sluga Božji o. Leopold Bogdan Mandić (Kratak pregled povijesti franjevac kapucina u Hrvatskoj). U: DA VALDIPORRO, P. *Blaženi Leopold kapucin iz Herceg-Novog*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 373–403.
- ŠARČEVIĆ, J. 2001. Dolazak kapucina u Varaždin. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 12-13*, 115–121.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije. I dio: Uvod, Biblija, apokrifi i legende, liturgijski tekstovi, egzorcizmi i zapisi, molitvenici, teologija, crkveni govori (homiletika), pjesme*. Zagreb: JAZU.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1973. *Missale Hervoiæ ducis spalatensis croatico-glagoliticum. Transcriptio et commentarium*. Editionem curaverunt Biserka Grabar – Anica Nazor – Marija Pantelić sub redactione Vjekoslav Štefanić. Zagreb: Staroslavenski institut – Ljubljana: Mladinska knjiga – Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.
- TANDARIĆ, J. 1973. *Jezik sekvencija u hrvatskoglagoljskim misalima*. Neobjavljena magistarska radnja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- TENŠEK, Z. T. 2001. Kapucini, katolički red u svijetu i kod nas. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu 12-13*, 105–114.
- VAJS, J. 1948. *Najstariji hrvatskoglagoljski misal. S bibliografskim opisima svih hrvatskoglagoljskih misala. Djela JAZU 38*. Zagreb: Ognjen Prica.
- VIALOVA, S. 2000. *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci*. Priredila S. O. Vialova. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Petrograd: Ruska nacionalna biblioteka – Zagreb: Staroslavenski institut.
- ВЯЛОВА, С. О. 2000. *Глаголические фрагменты Ивана Берчи́ча в Российской национальной библиотеке. Описание*. Zagreb: Хорватская академия наук и искусств – Санкт-Петербург: Русская национальная библиотека – Zagreb: Старославянский институт.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2004. Glagoljica u knjižnicama kapucinskih samostana. *Glagoljica i hrvatski glagolizam: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskoga instituta (Zagreb-Krk, 2.-6. listopada 2002.)*. M.-A. Dürriĝl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.). Zagreb: Staroslavenski institut – Krk: Krčka biskupija, 341–354.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2006. Varaždinske uvertire u »Kapucinski 'glagoljički Bolero'«. *Zbornik sažetaka / Četvrti hrvatski slavistički kongres, Varaždin – Čakovec, 5. – 8. rujna 2006*. M. Samardžija (ur.). Zagreb: Hrvatski slavistički odbor Hrvatskoga filološkog društva, 126–127.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2007. Izvještaj o studijskom boravku i rezultatima istraživanja u knjižnici kapucinskoga samostana u Varaždinu od 12. do 22. srpnja 2007.

- godine. Zagreb, 23. srpnja 2007. g. (Dokument) Zagreb: Staroslavenski institut.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2009. Levakovićev misal u knjižnici kapucinskoga samostana u Karlobagu. *Program i knjižica sažetaka. 10. znanstveni skup »Tihi pregaoci: Rafael Levaković«*. Znanstveni skup o fra Rafaelu Levakoviću (Jastrebarsko, 1597. – Zadar ?, 1649.). Šibenik – Skradin – Visovac, 14. – 16. svibnja 2009. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 22–23.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2010. Riječki crescendo »Kapucinskoga ‘glagoljičkoga Bolera’«. *Peti hrvatski slavistički kongres. Rijeka, 07.-10. rujna. 2010. Zbornik sažetaka*. M. Turk (ur.). Rijeka: Hrvatski slavistički odbor Hrvatskoga filološkog društva, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 36–37.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2010.a. Najnovija otkrića glagoljice u knjižnici riječkoga Kapucinskoga samostana Gospe Lurdske. *400. godina kapucina u Hrvatskoj : Rijeka 1610.-2010. Knjižica sažetaka i program međunarodnog znanstvenog skupa 400 godina kapucina u Rijeci i Hrvatskoj, Rijeka 13.-16. listopada 2010.* G. Crnković (ur.). Rijeka: Matica hrvatska – Ogranak u Rijeci, 20.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2010.b. Izložba Od bitija kapucinskoga fragmenti. *Izložba »Od bitija kapucinskoga fragmenti: povodom 400. obljetnice Kapucina u Rijeci i Hrvatskoj«* (deplijant). Rijeka: Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, Kapucinski samostan Gospe Lurdske u Rijeci.
- VLAŠIĆ-ANIĆ, A.; D. TEPERT. 2010. Hebrejsko-aramijski fragmenti *Knjige Izlaska* (FgCap VlaTep) novootkriveni u riječkoj kapucinskoj knjižnici. *400. godina kapucina u Hrvatskoj : Rijeka 1610.-2010. Knjižica sažetaka i program međunarodnog znanstvenog skupa 400 godina kapucina u Rijeci i Hrvatskoj, Rijeka 13.-16. listopada 2010.* G. Crnković (ur.). Rijeka: Matica hrvatska – Ogranak u Rijeci, 22.

Slika 1. Varaždinski list hrvatskoglagoljskoga misala 1a–b, kraj 14. ili poč. 15. st.

Figure 1. The Varaždin leaf from a Croatian Glagolitic Missal 1a–b, the late 14th or the beginning of the 15th c.

Slika 2. Varaždinski list hrvatskoglagoljskoga misala 1c-d, kraj 14. ili poč. 15. st.
Figure 2. The Varaždin leaf from a Croatian Glagolitic Missal 1c-d, the late 14th or the beginning of the 15th c.

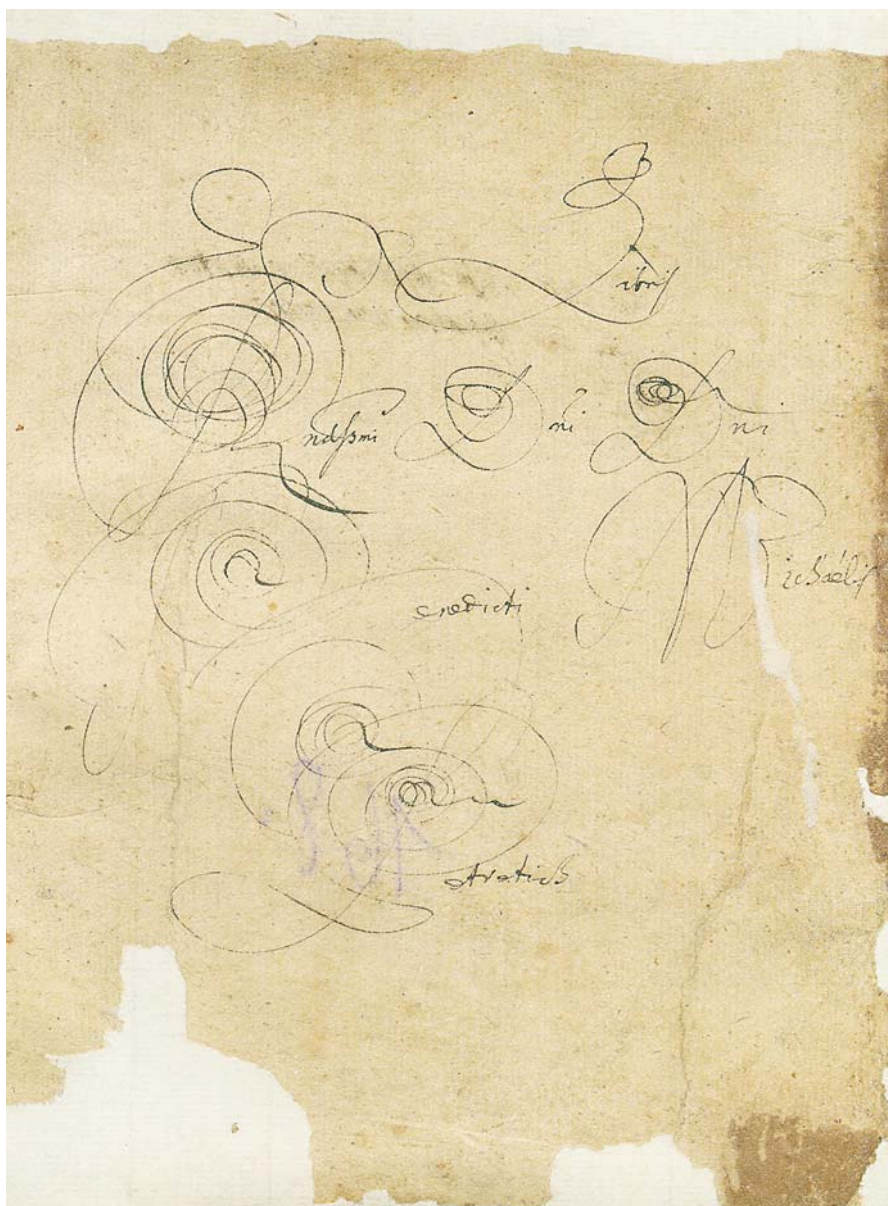

Slika 3. Naslovna stranica knjige pod signaturom IX c. 6.

Dominicale concionum pastoralium (Salzburg 1705.)

Figure 3. The title page of the book with the call number IX c. 6.

Dominicale concionum pastoralium (Salzburg 1705)

Slika 4. Rukopisni zapis na 1. listu knjige *Dominicale concionum pastoralium*: »Librif R(evere)nd(i)fs(i)mi D(omi)ni D(omi)ni Benedicti Michaélif Patratic'h«
 Figure 4. The hand-written note on the 1st leaf of the book *Dominicale concionum pastoralium*: »Librif R(evere)nd(i)fs(i)mi D(omi)ni D(omi)ni Benedicti Michaélif Patratic'h«

Slika 5. Drugi list knjige *Dominicale concionum pastoralium* – verso
Figure 5. The 2nd leaf of the book *Dominicale concionum pastoralium* – verso

Summary

THE VARAŽDIN LEAF
OF A CROATIAN GLAGOLITIC MISSAL (FgVar₂)

The article describes the *Varaždin leaf from a Croatian Glagolitic Missal* (FgVar₂), a parchment fragment found in 1986 in the library of the Capuchin monastery in Varaždin. It was detached from the book with the call number *IX c. 6.* where it had been used as a precious book cover. This collection of Sunday sermons throughout the year, *Dominicale concionum pastoralium. Das ist: Soñtag Predigen Für Die Seelforger auf das ganze Jahr* (Salzburg 1705), is the work of the famous Capuchin preacher in the province of Zurich in the 17th century, Heribert von Salurn (the monastic name of Ch. A. Mayr), OFM Cap (1637–1700).

The Second Varaždin fragment (FgVar₂) is a very well preserved leaf from a Croatian Glagolitic Missal on the fine parchment, 35x25 cm, written in two columns, with 28 lines in each column (25x7.5–8 cm). It contains the Croatian Church Slavonic translation of the part from *Proper of Seasons* (*Proprium de tempore*) in the *Roman Missal* with liturgical texts for the *Feast of Corpus Christi*: a Sequence *Laud, O Zion (Lauda Sion)* (lines 15–77, i.e. from the last line in the 5th stanza to the final line in the 75th stanza) which is not found even in the 5 missals from the south group, *Gospel of John* 6, 55–59, and parts of the mass: *Credo, Offertorium, Secreta, Praefatio* and *Communio* (1 Cor 11,26).

The results of the content, palaeographic and philological analyses suggest that the fragment is from the late 14th or the beginning of the 15th century, as well as that it may belong to the north group of the Croatian Glagolitic missals. Whether it is possible to identify the scribe of the codex to which FgVar₂ belonged – is yet to be determined by a more precise analytical comparison with the Istrian codices of the Scribe Bartol from Krbava (PANTELIĆ 1964), and the newly-found *Poljak's fragment of a Croatian Glagolitic Missal* (SUDEC 2009).

Key words: Varaždin; Capuchin monastery; parchment fragment FgVar₂; Croatian Glagolitic missal; Sequence on the Feast of Corpus Christi; *Lauda*,

Sion, Salvatore; Hvali Sione Spasitela; Heribert von Salurn; Dominicale concionum pastoralium; Melchior Haan

Translated by Boris Anić

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenoga projekta »Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije« koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Izvorni znanstveni članak

Autor: Anica Vlašić-Anić

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb

Primljen: 30. XII. 2010.

Prihvaćen: 27. IV. 2011.